

Florigout

Editie K.H. Heeroma

bron

Florigout (ed. K.H. Heeroma). E.J. Brill, Leiden 1962

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_flo004flor02_01/colofon.php

© 2014 dbnl / erven K.H. Heeroma

Oan K. Fokkema, út Ljouwert

Inleiding tot de Florigout-fragmenten

Het is met grote aarzeling, dat ik de naam *Florigout* hierboven heb neergeschreven. Ik kan namelijk geen enkel bewijs aanvoeren, dat de, tot dusver onbekende, 14de-eeuwse ridderroman, waarvan ik hier een aantal fragmenten ga publiceren, werkelijk onder deze naam bekend heeft gestaan. Een van de hoofdpersonen van het verhaal, en wel de figuur van de jonge held, heet echter Florigout. Geen van de andere personen die in de fragmenten optreden, schijnt mij zoveel eigenschappen te bezitten om hem tot de centrale figuur te stempelen als deze Florigout. En een roman moet nu eenmaal een naam hebben om in de literatuurgeschiedenis te kunnen functioneren. Daarom heb ik de knoop maar doorgehakt en bied ik, right or wrong, de fragmenten van mijn onbekende ridderroman aan onder de titel *Florigout*¹⁾.

Ik mag naar waarheid zeggen, dat ik wel de nodige moeite heb gedaan om mijn ridderroman te identificeren en dat ik niet overhaast tot publicatie ben overgegaan. In de tijd toen ik bezig was met mijn uitgave van de *Tweede Rose*, een jaar of vijf geleden, vestigde Prof. Dr. P. Gerbenzon mijn aandacht op het exemplaar van Bartolus' vijfdelige *Commentaria* (Bazel, 1562) in de Hofbibliotheek te Leeuwarden, gecatalogiseerd als Th.G. 174 en 496-499. Hij had opgemerkt dat in de banden van deze vijf folianten met Middelnederlands beschreven stroken perkament als schutbladen waren verwerkt. Een vluchtig onderzoek ter plaatse leerde mij, dat de tekst uit verhalende poëzie bestond en dat het dus zeker de moeite waard zou zijn om de stroken uit de banden te halen en nader te bestuderen. Dr. S.J. Bouma, thans bibliothecaris van de U.B. te Groningen, destijds conservator van de handschriften aldaar, was zo vriendelijk de stroken met de meeste zorgvuldigheid te voorschijn te brengen en bestudeerbaar te maken. Nadat ik de volgorde

1) In noot 1 op blz. 66 van mijn uitgave van de *Tweede Rose* heb ik gesproken van 'een, tot dusver onbekende, "oosterse" avonturenroman (voorlopig aan te duiden als *Autefluere ende Florentine*).’ De nu gebruikte titel lijkt mij echter aannemelijker.

van de 41 fragmentjes, die de tien stroken bleken op te leveren, had vastgesteld - in totaal bevatten zij 1030 versregels, waarbij een aantal verminkte -, maakte ik een afschrift en probeerde ik het gedicht thuis te brengen. Het scheen mij toe, dat het verhaal enige punten van aanraking had met de Franse roman *Bueve de Hantone*, in het bijzonder met de zogenaamde tweede continentale versie daarvan, die in 1912 door A. Stimmung is uitgegeven (Gesellschaft für romanische Literatur, Band 30). Mijn roman zou, meende ik, het vervolg daarop geweest kunnen zijn. Ik stelde mij in verbinding met Mejuffrouw J. Vielliard, directrice van het Institut de Recherche et d'Histoire des Textes te Parijs en verzocht haar, aan de hand van mijn overzicht van de inhoud der te voorschijn gekomen fragmenten, te willen nagaan, of er een Franse roman bestond waarvan de Middelnederlandse een vertaling of bewerking zou kunnen zijn. Haar antwoord was echter negatief. 'L'auteur néerlandais', zo schreef zij mij, 'se serait inspiré de plusieurs réminiscences françaises. Mais il n'est pas dans nos attributions de régler des problèmes d'ordre spéculatif.' Een brief aan een andere Franse specialist op het gebied van de romanliteratuur in de 12de en 13de eeuw, naar wie Mejuffrouw Vielliard zo vriendelijk was mij te verwijzen, bleef onbeantwoord en ook de Nederlandse vakgenoten, tot wie ik mij wendde, konden mij niet verder helpen. Ik heb de zaak daarop enkele jaren laten rusten in de hoop, dat een gelukkig toeval mij nog eens zou begunstigen. Maar ik ben nu nog even ver als vijf jaar geleden. Daarom lijkt het mij wel gerechtvaardigd om de fragmenten nu maar te publiceren, zonder dat ik de tekst heb kunnen thuisbrengen.

Allereerst wil ik het handschrift nader beschrijven²⁾. De tien stroken, uit iedere band twee, vormen de resten van vijf dubbelbladen die elk over de breedte in vier, ongeveer gelijke, stukken zijn geknipt of gesneden. De hoogte van de stroken varieert van 62 tot 77 mm, de breedte van 352 tot 362 mm. Men kan de hoogte van de dubbelbladen schatten op ongeveer 260 mm. Op sommige fragmenten zijn nog sporen van liniëring en afschrijving zichtbaar. De voor iedere regel geprepa-

2) Ik denk met dankbaarheid terug aan de gesprekken die ik met Dr. G.I. Lieftinck over het handschrift mocht voeren en waarvan in deze beschrijving de neerslag te vinden is.

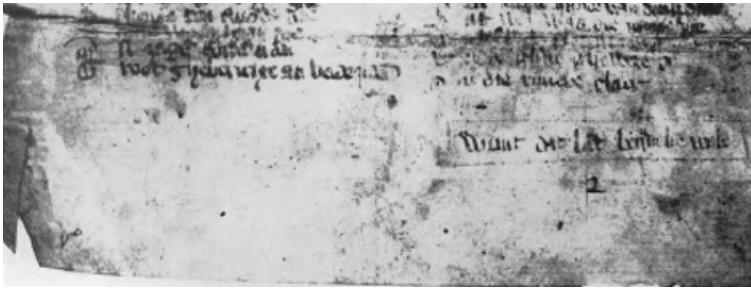
reerde hoogte bedraagt 4 mm, de geprepareerde breedte van de schrijfspiegel 160 mm. De schrijfspiegel is verdeeld in twee gelijke delen, ieder voor één kolom. Voor de beginletters van de versregels van iedere kolom is een afzonderlijk kolommetje geprepareerd ter breedte van 10 mm. Het aantal regels per kolom is stellig even geweest, hoogstwaarschijnlijk 50. Men kan dit vaststellen door uit de stroken op zoveel mogelijk manieren complete dubbelbladen bijeen te leggen. Er zijn twee verschillende bovenhelften bewaard, die men kan combineren met één benedenhelft. Er is één complex bewaard van drie aaneensluitende stroken waarvan de onderste een benedenstrook is (samen dus een diploma waaraan het bovenste kwart ontbreekt), dat men kan combineren met drie verschillende bovenkwarten. Het gemiddelde van alle kolommen die men kan vormen door een bovenhelft met een benedenhelft of een bovenkwart met een benedendriekwart samen te voegen bedraagt 49,8 regel. Dat is dus veel dichter bij de 50 dan bij de 48. Ik neem daarom aan dat iedere kolom 50 regels hoog is geweest, en dat er dus 100 verzen op een bladzijde, 200 op een blad hebben gestaan. De, niet gerubriceerde, beginletters van iedere regel hebben over 't algemeen de allure van hoofdletters, de beginletters van iedere kolom zijn groter, ietwat versierd en rood aangestroken. Op een aantal willekeurige plaatsen springen telkens twee regels in om plaats te maken voor grotere, in rood uitgevoerde initialen (als hoedanig ook de afkortingstekens + en Q kunnen fungeren). Het schrift is een 14de-eeuwse textualis, dikwijls bijzonder slordig en met een te brede penpunt uitgevoerd. De tekst is door deze omstandigheid, en ook doordat het schrift op vele plaatsen is afgesleten, vaak moeilijk te lezen. De slordige hand wordt in enkele passages afgewisseld door een fijner en regelmatiger schrift. Deze passages bevinden zich alle op stroken, waarvan ik hieronder zal aantonen dat zij tot het vierde katern van de codex hebben behoord. In mijn uitgave zijn het de regels 5235-60, 5668-82, 5914-34, 5972-6000). De afkortingen zijn vrij talrijk, maar vertonen weinig opmerkelijks. Het zijn de *r*-krul (op te lossen als *er*, *ar*, *aer* of *or*), het bovengeplaatste streepje (op te lossen als *n*, *m* of *-de* van *ende*), de superscripte *a* (op te lossen als *ra*, *rae* en, bij de *q*, als *ua* of *uae*), de superscripte *o* (op te lossen als *ro*, *roo*), de superscripte *e* (op te lossen als

re), de gestreepte *p* (op te lossen als *per*, *par*, *paer*), het plusteken (op te lossen als *ende*), de *9* (op te lossen als *con*), de *3* (op te lossen als *et*), de hogergeplaatste *t* na *h* (samen te lezen als *heit*). Verder worden de woorden *coninc*, *coninginne*, *joncfrouwe*, *rudder* en de eigennamen *Autefluer* (*-fluere*), *Biencorant*, *Florentine*, *Florigout* (*-goude*), *Gardepont* (*-ponde*), *Lapedant* en *Mahaut* soms afgekort geschreven. De taal is Vlaams en de spelling is zoals men die in een Vlaams handschrift van de 14de eeuw verwachten kan (dus o.a. met onderscheiding van twee verschillende *oe*-fonemen als *oe* en *ou*). Bij de consonantspelling treft ons de willekeur bij het gebruik van *gh* (bv. ook voor *a*) en het veelvuldig, hoewel zonder vaste regel, te pas brengen van de *z*.

Wanneer men de stroken ordent, blijkt het dat, op één uitzondering na, een paar dat in één band van Bartolus' *Commentaria* is verwerkt, ook steeds uit één dubbelblad afkomstig is³⁾. De uitzondering wordt gevormd door de beide stroken van het derde deel, die tot twee opeenvolgende dubbelbladen hebben behoord. De stroken uit het tweede deel, die het bovenste en onderste kwart van een dubbelblad zijn, dragen beide het cijfer 2, resp. in het midden van de bovenmarge van 1 r. en op de rechterhelft van de ondermarge van 2 v. In de bedoelde ondermarge vindt men bovendien, boven het cijfer 2, onder de rechterkolom een omlijnde regel die textueel op de laatste regel van de kolom moet volgen en dus kennelijk als *custos* bedoeld is. Hieruit volgt dat het dubbelblad waaruit de beide stroken van het tweede deel gesneden zijn, het buitenste van het tweede katern moet zijn geweest. De regel die als *custos* fungeert ('Want dat lant bequam hem wale') vinden we terug op een van de stroken uit het vijfde deel. De twee stroken daarvan vormen samen een bovenhelft van een dubbelblad en de regel in kwestie is, zoals te verwachten was, de eerste van de linkerkolom op bladzijde 1 r. In de bovenmarge midden op de bladzij vinden we, eveneens volgens verwachting, het cijfer 3. Het dubbelblad waaruit de twee

- 3) De dubbelbladen van een katern zijn dus blijkbaar na het versnijden in hun oorspronkelijke (of omgekeerde) volgorde op de tafel van de binder terechtgekomen. Behalve de delen van de Leeuwarder Bartolus moet terzelfdertijd nog een aanzienlijk aantal andere folianten op dezelfde wijze zijn ingebonden.

t.o. 4

Blad 16^v
(onderste strook)

Blad 17r

stroken van het vijfde deel gesneden zijn, is dus het buitenste van het derde katern geweest. Beide buitenste dubbelbladen, dat van katern 2 en dat van katern 3, hebben 1 r. en 2 v. als haarzijde en 1 v. en 2 r. als vleeszijde. Men mag aannemen dat dit de regel is geweest voor alle buitenste dubbelbladen der katerns, terwijl de op een na buitenste daarentegen 1 r. en 2 v. als vleeszijde hebben gehad, en zo verder, om en om. De twee stroken die in het eerste deel van de Leeuwarder Bartolus verwerkt zijn, vormen samen de bovenhelft van een dubbelblad, dat, blijkens de tekst, ook tot het derde katern moet hebben behoord. Die tekst ligt tussen die van 1 v. en die van 2 r. van het buitenblad van dat katern in, maar sluit er noch aan het begin, noch aan het eind direct bij aan. Het dubbelblad van het eerste deel heeft bovendien 1 r. en 2 v. als haarzijde. Als de codex uit katerns van vier dubbelbladen heeft bestaan, kunnen de stroken van het eerste deel dus redelijkerwijs alleen uit het derde dubbelblad van het derde katern stammen. Dat de katerns inderdaad uit vier dubbelbladen hebben bestaan, zal ik straks nog aan de hand van andere gegevens aannemelijk trachten te maken. Als we alleen letten op het verhaal is het echter al niet zeer waarschijnlijk, dat begin en eind van de fragmenten uit het eerste deel door meer dan 600 regels van 1 v. en 2 r. van het buitenste dubbelblad van het derde katern gescheiden zouden zijn. Met ongeveer 200 regels schijnt de afstand naar beide zijden gemakkelijk te overbruggen. Dit pleit er dus ook al sterk voor om de stroken van het eerste deel niet uit een eventueel vijfde, maar uit het derde dubbelblad van het derde katern te laten komen. De stroken van het vierde deel sluiten aaneen, maar zijn geen van beide bovenste of onderste van een dubbelblad. Zij moeten dus wel samen de beide middelste van een dubbelblad zijn. Dit dubbelblad heeft de haarzijde buiten en de tekst ervan vervolgt op enige afstand het verhaal van 2 v. van het buitenste dubbelblad van het derde katern. Het heeft dus blijkbaar behoord tot het vierde katern, maar is daar niet het buitenste diploma van geweest. De verhaalsafstand tussen de laatste bladzij van het derde katern en de eerste bladzij van het dubbelblad uit het vierde katern is eerder omstreeks 400 regels (vier bladzijden) dan omstreeks 800 regels (acht bladzijden). Dat wil zeggen dat ook dit dubbelblad uit het vierde katern eerder het derde dan een eventueel vijfde is ge-

weest. De stroken van het derde deel zijn, zoals hierboven al werd aangeduid, afkomstig uit verschillende dubbelbladen. Een van deze stroken sluit aan bij de onderste van het vierde deel en is dus, hoogstwaarschijnlijk, het onderste kwart van het derde dubbelblad van het vierde katern. De andere strook uit het derde deel heeft de vleeszijde buiten en de textuele afstand tot het derde dubbelblad van het vierde katern lijkt niet erg groot. De tekst van deze strook ligt tussen 1 v. en 2 r. van dit derde dubbelblad in. Dit pleit ervoor om deze strook in het vierde dubbelblad van het vierde katern te situeren. De tekstafstand tussen de rechterkolom van 1 v. en de linkerkolom van 2 r. van deze strook uit het vierde dubbelblad is zo klein - beide kolommen bevatten tekst die tot dezelfde verhaalepisode behoort -, dat er onmogelijk nog een vijfde dubbelblad met 400 regels tussenin gezeten kan hebben. Dit vierde dubbelblad moet dus het middelste van zijn katern zijn geweest. En dan is het een redelijke werkhypothese, dat alle katerns van de codex uit vier dubbelbladen zullen hebben bestaan, oftewel dat ieder katern 1600 versregels heeft omvat. Letten we tenslotte nog op de naaigaatjes in de strook uit het vierde dubbelblad van het vierde katern, dan zien we dat die nauwkeurig corresponderen met die van het tweede kwart van het derde dubbelblad. We kunnen dus alle tien de stroken met vrij grote waarschijnlijkheid in de codex situeren, wat betekent, dat we, met een zeker vertrouwen in de juistheid van ons telwerk, van iedere regel kunnen berekenen de hoeveelste hij is van het gehele gedicht.

Als al mijn veronderstellingen juist zijn, liggen de bewaarde fragmenten van de *Florigout* tussen r. 1601 (de eerste regel van het tweede katern, oftewel van blad 9 r. a) en r. 6000 (de laatste regel van blad 30 v. b, oftewel van bladzijde 12 van het vierde katern). Er zijn, ik noemde het getal al, in het geheel 41 fragmentjes. De omvang daarvan varieert tussen 6 en 38 regels. Als men de fragmentjes waartussen de berekenbare afstand niet meer dan 35 regels bedraagt, tot grotere eenheden samenvoegt, krijgt men een overzichtelijker indeling in zes fragmentgroepen. Groep 1 bestaat uit 5 fragmentjes met tezamen 73 regels, liggende tussen r. 1601 en 1800. Groep 2, door een afstand van 1200 regels van de eerste gescheiden, bestaat uit 8 fragmentjes met tezamen

200 regels, liggende tussen r. 3001 en 3381. Groep 3, door een afstand van 219 regels gescheiden van groep 2, bestaat uit 4 fragmentjes met tezamen 110 regels, liggende tussen r. 3601 en 3777. Groep 4, door een afstand van 423 regels gescheiden van groep 3, bestaat eveneens uit 4 fragmentjes, die ditmaal tezamen 108 regels vullen, liggende tussen r. 4201 en 4378. Groep 5, door een afstand van 222 regels gescheiden van groep 4, bestaat ook al weer uit 4 fragmentjes, samen 129 regels groot, liggende tussen r. 4601 en 4782. Groep 6 tenslotte, die door een afstand van 432 regels gescheiden wordt van groep 5, bestaat uit niet minder dan 16 fragmentjes met tezamen 410 regels, liggende tussen 5215 en 6000. Als ik gelijk heb met mijn veronderstelling, dat *Florigout* de centrale figuur van het verhaal is, moet de roman een aanzienlijke omvang hebben gehad. Deze *Florigout* wordt ons immers pas na r. 5282 goed voorgesteld. Weliswaar heeft hij ook al in een vroeger deel van de roman een rol gespeeld, die in r. 5286-5300 gerecapituleerd wordt, maar men krijgt de indruk, dat de jonge held toen toch nog meer een bijfiguur was, minder belangrijk dan de figuur van zijn vader. Maar verder dan een vermoeden kan men met betrekking tot de omvang van de *Florigout* niet komen.

Als onze roman niet naar een Frans voorbeeld is vertaald of bewerkt - ook van de, vergelijkbare, roman van de *Borchgrave van Couchy* heeft Verdam dit aangenomen -, heeft de Vlaamse dichter zich in ieder geval goed in de Franse sfeer weten in te leven. Hij kiest eigennamen, die vanuit het Frans verstaan willen worden (*Mal-assis*, *Gardepont*, *Bien-courant*, *Dame Jolie* e.d.). Opvallend is de verklaring die expliciet van de naam *Gardepont* wordt gegeven in r. 4672-5:

Een torre vp die brugge stont
 Daer hi in te liggen plach
 Beide nacht ende dach
 Daer omme hiet hi bruggewachter.

In het rijm gebruikt de dichter tal van Franse leenwoorden, die zo uit een Frans voorbeeld lijken te zijn overgelopen (*joyen*: *vernoyen* 3112-3, *contreye*: *greye* 3605-6, *abeele*: *riueele* 3667-8, *chembeel*: *abeel* 4319-20, *fayturen*: *creatures* 4373-4, *contreye*: *valey* 4770-1, *regement*: *omnipotent* 4781-2, *quiracien*: *gracien* 5322-3, *monbrant*:

suffisant 5328-9, expermente: firmamente 5330-1, ysrahel: imanuel 5395-6, glotoen: bueuoen 5623-4, serpent: regent 5729-30, tyrant: biencorant 5919-20). Men moet de dichter de eer geven, dat hij een uitstekend verteller en een goed versificateur is geweest. Hij doet in zijn verteltrant denken aan romans als de reeds genoemde *Borchgrave van Couchy*, *Madelgijs* of *Boudewijn van Seborch*. Zijn toon kan hoofs en vroom zijn, maar hij kan ook pikant-realistisch uit de hoek komen, als vertelde hij een boerde. De ontdekking van de *Florigout* betekent, naar het mij voorkomt, een werkelijke aanwinst voor de 14de-eeuwse literatuur. Ik zou het gedicht in het begin van de 14de eeuw willen plaatsen, onze codex eer in het einde van die eeuw.

De gang van het verhaal is, voorzover uit de bewaard gebleven fragmenten op te maken, als volgt. Bij regel 1601 is koningin Florentine bezig een gebed uit te spreken tot Maria. Zij verkeert in droevige omstandigheden, geheel alleen 'in den berch', zonder haar man en kinderen en zonder de dappere ridder Autefluer, met wie zij door het land der Saracenen is getrokken. Overigens is zij, hoewel koningin van Engeland (r. 3709), van afkomst zelf een Saraceense prinses, dochter van de koning van Barbarije (r. 4306-7). Uit r. 1796 vgg. kan men opmaken, dat Autefluer zijnerzijds op zoek is naar Florentine. Is het edele gezelschap op reis overvallen en uit elkaar geraakt? De naam van de koning van Engeland, de man van Florentine, wordt in de fragmenten nergens genoemd. Haar zoon heet Florigout en is heer van Schotland (r. 5285). Deze, de centrale figuur in de fragmentengroep 6, is blijkens de al genoemde recapitulatie van zijn vroegere avonturen in r. 5286 vgg. (die hetzij voor r. 1600, hetzij tussen r. 1800 en 3000 verhaald zullen zijn), samen met zijn vader, de koning van Engeland, weggetrokken uit Monbrant door het heidense, d.i. Saraceense, land, tot hij, waarom en hoe dan ook, van die vader is gescheiden. Monbrant is in het bezit van de Christenen onder koning Buevoen (r. 5969 vgg.), maar wordt belegerd door Lapedant (r. 4352), die echter in r. 5982 al verslagen (of enkel gevlucht?) blijkt te zijn. Zijn Florentine en Autefluer samen met Florigout en zijn vader uit Monbrant getrokken? Autefluer is heer van Grimmestoen (r. 3657). Hij zal, gezien deze Engelsklinkende naam, dus wel een van de vazallen van de koning van Enge-

land zijn. Was het zijn ridderlijke taak om, nadat het gezelschap Monbrant had verlaten en de koning en zijn zoon zich hadden afgescheiden om samen naar een bepaald doel verder te gaan, de koningin en haar dochter (verg. r. 1608 en de episode van r. 1645 vgg.) naar een veilig oord te begeleiden? Hoe het zij, Florentine is in r. 1601 van Autefluer gescheiden en in r. 3001 weer met hem samen. Intussen zijn wij er getuige van geweest, hoe in r. 1645 vgg. een maagd door twee woeste Saracenen is overvallen, hoe dezen haar op haar paard meevoeren naar een eenzame moerassige plaats om haar te verkrachten en hoe zij daar door een edele, dappere ‘naen’ wordt ontzet. In r. 1645-62 is sprake van twee boeven, die beide als eerste de jonkvrouw willen bezitten, in r. 1694 vgg., als de ‘naen’ op haar hulpgeroep komt toesnellen, is er nog maar één Saraceen. In de lacune van 31 regels tussen 1662 en 1694 is dus waarschijnlijk de andere Saraceen gedood. De ‘naen’ heeft, voor hij de overweldiger van de jonkvrouw aanvalt, al een bebloed zwaard en komt kennelijk met r. 1697, waar hij al ‘die naen’ heet, niet voor het eerst in het verhaal. Mogelijk heeft hij dus in de lacune al een gevecht geleverd met de andere boef en deze gedood. (Een andere mogelijkheid zou zijn, dat de twee overweldigers van de jonkvrouw slaags zijn geraakt over de prioriteitsvraag met het resultaat dat er in r. 1694 nog maar één over is. Dan zou de ‘naen’ ergens anders bloedig gevochten moeten hebben.) De ‘naen’ berijdt een dapper paard, dat Frinasint heet (r. 1746 en 1750) en meehelpt de boef te overweldigen. Als de Saraceen op de grond ligt (r. 1749), houdt de ‘naen’ hem zijn beide benen af. Voordat de boef echter definitief dood is, komt Autefluer aanrijden (r. 1795 vgg.) en wil van hem weten, waar Florentine gebleven is. Hij herkent hem dus blijkbaar als een lid van de bende, die een overval had gepleegd op het edele reisgezelschap (waarvan de ‘naen’, als hofnar, mogelijk deel uitmaakte). De belaagde jonkvrouw kan haast niemand anders zijn dan de dochter van Florentine. Maar wij vernemen hierover niets en horen ook niet waar de jonkvrouw verder blijft. Onmiddellijk na de vraag van de ridder ‘Waar is Florentine?’ begint de grote lacune van 1200 regels. Uit het woord *mane* in r. 1761 kan men nog opmaken, dat de hele overval 's nachts heeft plaatsgevonden.

Men mag aannemen, dat voor het begin van fragmentengroep 2

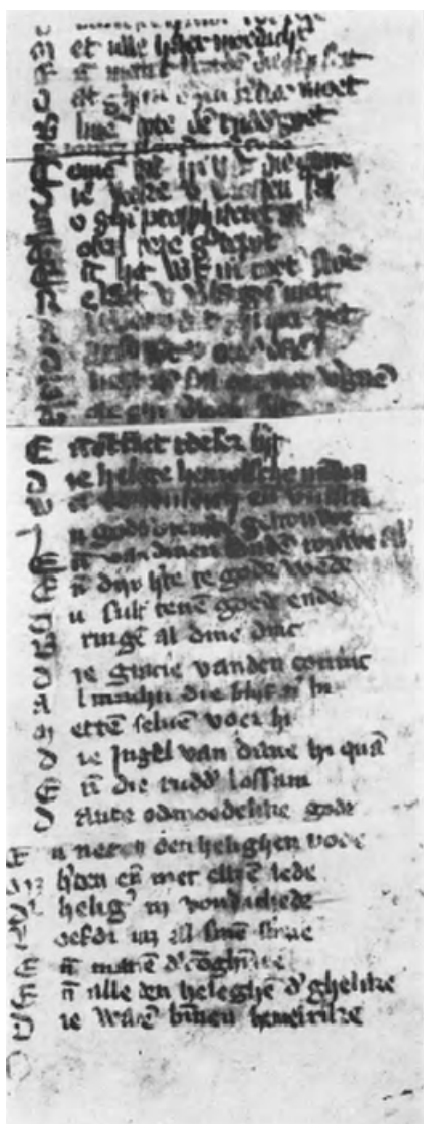
Autefluer en Florentine samen met de jonkvrouw en de ‘naen’ ergens heen zijn getrokken, of dat de dappere ‘naen’ alleen de jonkvrouw verder heeft begeleid, bv. naar Monbrant. In ieder geval bevinden de koningin en haar trouwe ridder zich in r. 3001 samen in een donker dal, waar zij de verschrikkelijkste dingen hebben beleefd. Zij zijn, zoals Autefluer in r. 3051 concludeert, het voorportaal van de hel doorgetrokken. Een ‘leelijke hoeft’ heeft hun daar schrik ingeboezemd (r. 3010) en zij hebben hun paarden verloren (r. 3055-6), zodat zij te voet verder moeten trekken. Zij hebben een stem gehoord (r. 3106 en 3109), die hun heeft verkondigd dat hun einde goed zal zijn en dat zij in het ‘valsche paradijs’ waren. Het ergste hebben zij in r. 3001 kennelijk al achter de rug. Zij trekken voort in zuidelijke richting (r. 3147) en bereiken tegen de avond een schone rivier, die uit het paradijs komt. Aan de overzijde (de zuidkant) van de rivier ligt een schoon land (r. 3163), waar ze graag heen zouden zijn gegaan. Aan de noordkant ligt het duistere dal der verschrikking, dat ze tot iedere prijs willen vermijden (r. 3202-3). Zij brengen de nacht door aan de rivier, waarin wonderbaarlijke stenen schitteren (r. 3209-10). 's Morgens staan zij op en bidden God om zijn bescherming (r. 3215-8). Zij trekken verder, maar een grote berg verhindert hen de weg langs de rivier verder te volgen: zij moeten rechts afslaan (r. 3226), dus weer in noordelijke richting, en gaan met angst in het hart langs een groot wild bos hun weg ‘dor dat groene’ (r. 3332). Na een lacune van 17 regels ontmoeten wij twee dienaren van Gardepont, die hij, blijkens r. 4607-8, te paard naar zijn jachtopzichter had gestuurd om wild te halen. Wij worden ingelicht over hun heer, die op zijn kasteel Malasijs alle vrouwen die hij te pakken kan krijgen gevangen zet ‘in enen torre ront’ (r. 3274). Slecht voorgaan doet slecht volgen: de beide dienaren krijgen de ridder en de koningin in het oog en maken onmiddellijk een plan om hém te doden en háár te ‘ghebruken’, voor Gardepont haar in handen krijgt. Na de lacune tussen r. 3282 en 3301 hebben Autefluer en Florentine de twee dienaren ook opgemerkt en de ridder stelt zich naievelijk voor, dat hij hun paarden wel zal kunnen ‘leenen’ (r. 3302), omdat de koningin aan het eind van haar krachten is en niet langer te voet kan gaan. Maar Florentine waarschuwt hem: ze zijn hier in het

land van de Saracenen en moeten niet laten blijken dat ze Christenen zijn. Ze stelt voor, dat ze zullen doen of ze man en vrouw zijn, kooplieden die ‘vp die mariin’ in de handen van rovers zijn gevallen. (Blijkbaar ligt de streek waar ze zich bevinden niet al te ver van de kust af.) Florentine kent, als Barbarijse prinses, de gewoonten van het Saraceense land en spreekt de taal. Na een lacune van 19 regels zien wij haar in r. 3351 gesluiert (‘Soene hadde waer die ogen bloot’) de Saracenen naar 's lands wijs groeten (‘Coninghinne Florentine Groetese van Apoline’) en naar de weg vragen. Autefluer staat er zwijgend en grimmig bij, want hij vindt dat de twee kerels haar veel te brutaal aankijken (r. 3357-9). Die zoeken van hun kant duidelijk ruzie en dreigen de ridder te doden, omdat hij ze niet als een landsman ‘van Mamette’ groet. Met de koningin zullen ze alle twee ‘te doene hebben’, voor Gardepont haar in zijn gevangenis sluit. We horen en passant nog dat hier geen mannen met vrouwen kunnen komen, of de man moet sterven en de vrouw gevangen blijven; een vrouw kan echter zichzelf en haar man vrijkopen, wanneer ze vlechten aan haar hoofd heeft en die laat afsnijden (r. 3374-81).

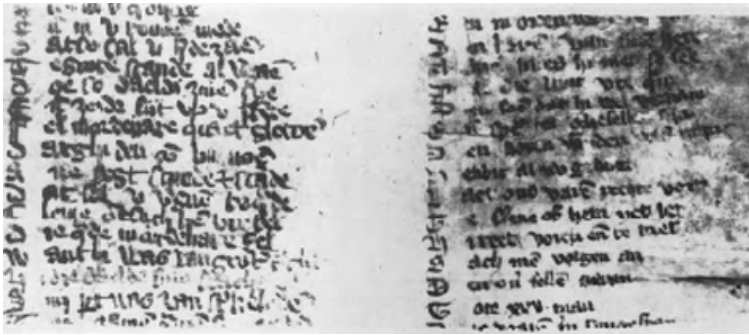
Er volgt hierna een lacune van 219 regels en in r. 3601 (begin van fragmentengroep 3) zien we Autefluer en Florentine te paard het kasteel van Gardepont naderen. We kunnen wel raden wat er intussen gebeurd is. De ruzie is natuurlijk voortgezet en Autefluer heeft verontwaardigd, om de eer van zijn vrouwe te wreken, de twee kerels gedood (verg. r. 4602-3). Op hun paarden hebben de ridder en de koningin daarna de tocht voortgezet. Florentine heeft de beide dienaren hun meester Gardepont horen noemen en die naam geeft haar hoop: Gardepont is nl. haar neef, de zoon van haars vaders broer Ysonas (r. 3655). Terwille van de familierelatie zou deze haar en haar ridder, ondanks de doodslag op zijn dienaren, toch allicht vriendelijk opnemen (r. 3660-3). Maar het pakt heel anders uit. Op enige afstand van zijn kasteel heeft Gardepont in een hoge abeel een monsterlijke aap op wacht zitten: als die ‘vrouwen, joncfrouwen ende ruddaren’ ziet aankomen, moet hij op een hoorn blazen en dan weet zijn meester dat er weer buit te halen is (r. 3601-8). Meester Aleyn, de tovenaar, heeft de aap daar neergezet ‘omme die minne van sinen oom’ (r. 3609-11).

Hoe de familieverhouding precies in elkaar zit, blijkt uit het verhaal verder niet. Als de aap de ridder en de vrouwe in het oog krijgt, blaast hij zijn signaal en verrast kijken zij omhoog (r. 3675-8). In de lacune van 22 regels die dan volgt doet het ‘simminkel’ blijkbaar allerlei onwelvoeglijke dingen, zodat de ridder zich ontzaglijk kwaad maakt en krachtige bedreigingen naar boven slingert. Als enig antwoord grijnst de aap tegen Autefluer (als ik het moeilijk leesbare woord in r. 3711 tenminste terecht als *grinsede* heb geïnterpreteerd), springt vervolgens op een lagere tak en doet zijn behoefte (‘het hadde den dapperen cac’, d.i. diarree) op het paard van de ridder. Autefluer is buiten zichzelf van woede, maar er blijft hem toch niets anders over dan van zijn paard af te klimmen om het met een plukje gras schoon te gaan vegen (r. 3713-27). Na de hieropvolgende lacune van 23 regels is de ridder nog altijd aan het schelden en blijft de aap volharden in zijn onfatsoen (r. 3750-63). Dan komt Gardepont handelend in het verhaal. Hij heeft het signaal van zijn aap gehoord en verheugt zich op zijn nieuwe prooi. Midden in zijn vreugdebetuigingen breekt het fragment met r. 3777 af en wij moeten maar raden wat er in de volgende 423 regels gebeurt.

Aan het begin van fragmentengroep 4, bij r. 4201 vgg., blijken Florentine en Autefluer (verg. r. 4268) op Gardeponts kasteel te zijn aangekomen. Florentine is in tranen en wordt getroost door haar jeugdige achternichte Yzaude (in r. 5273 Yzaudine genoemd), die belast is met de zorg voor de gevangen vrouwen. Gardepont blijkt zijn hele familie te terroriseren en zijn oude vader Ysonas zou zijn ontaarde zoon maar het liefst dood en begraven zien. Yzaude brengt Florentine en haar ridder bij Ysonas, die wel honderd jaar oud is (r. 4250), niet meer op zijn benen kan staan (r. 4253) en bloedbelopen ogen heeft die vreselijk zijn om aan te zien (r. 4264-5 en 4275-6). Dat komt door alles wat de duivels uit de hel, die hier blijkbaar veel invloed hebben, en zijn zoon Gardepont hem hebben aangedaan. In de lacune tussen r. 4276 en 4301 begint de oude man zijn toespraak tot zijn nicht. Waar de tekst weer begint, beklagt hij haar aanwezigheid in Malasijs. Voor een lief ding wilde hij, dat zij en haar ridder maar bij zijn broer in Barbarije zaten. Hij verklaart hoe Gardepont zo'n monster is geworden: dadelijk na zijn geboorte zijn de duivels gekomen en hebben het kind meegenomen naar

Blad 27ra

Blad 29^r

de top van de abeel, waar het zijn vuistjes stak in hun slangemuilen. In de lacune tussen r. 4328 en 4351 begint Ysonas ook te vertellen over zijn andere zoon, Lapedant, ook al een monster, zij het niet zo afschuwelijk lelijk als Gardepont. Lapedant bemint Graciette, de dochter van Galerant van Damas, die opper-sultan is van de gehele wereld, maar zij wil niets van hem weten. Hij heeft, al dan niet in verband met zijn hopeloze liefde, het beleg geslagen voor Monbrant. Ook Gardepont bemint een schone maagd, en wel Mahaut van Israël. Uit r. 4613-30 komen we te weten, dat zijn vreemde hobby om vrouwen het haar af te snijden samenhangt met deze liefde: hij wil van al dat vrouwenhaar nl. een tent weven die hij haar zal toesturen. Natuurlijk moet de schone Mahaut niets van deze zonderlinge minnaar hebben. Uit r. 5381-90 blijkt bovendien, dat Mahaut bestemd is voor Florigout, de zoon van Florentine. Als zijn vrouw zal zij later koningin van Ierland worden (r. 5275-7). Na de toespraak waarin Ysonas aan zijn bezoekers de stand van zaken mededeelt, volgt een lacune van 222 regels.

Bij het begin van fragmentengroep 5 is Gardepont zelf weer ten tonele verschenen. Als de tekst met r. 4601 begint, is hij waarschijnlijk al een poosje aan het woord. Hij beklagt zich over de dood van zijn beide dienaren en kondigt aan dat hij de ridder zal doden. Florentine zal het echter af kunnen kopen met haar vlechten, die hij, omdat ze zijn nicht heet, zal verwerken in de top van de tent, samen met een kostbare steen. In de lacune tussen r. 4632 en 4651 moet de ridder begonnen zijn met zijn weerwoord. Uit r. 4667 zou men kunnen opmaken, dat de hele woordenwisseling na een maaltijd plaats vindt, uit de volgende regel dat Gardepont daarbij een (wevers) kam in de hand heeft. Blijkbaar heeft Autefluer in de lacune Gardepont een hond genoemd en zijn geliefde, voor wie hij het barbaarse geschenk van de tent aan het maken was, een teef (r. 4663-5). Gardepont staat schuimbekkend en trillend of hij de koorts had tegenover de ridder (r. 4656-9), maar loopt tenslotte brullend weg naar zijn ‘torre’ bij de brug, waar hij dag en nacht ligt. Allen zijn opgelucht, maar Ysonas verwijt Autefluer wel zijn overmoed en verwondert er zich over dat Gardepont hen niet allemaal heeft gedood. In de volgende lacune kondigt Autefluer blijkbaar aan dat hij de strijd op leven en dood met het monster zal aanbinden. Men probeert

hem ervan af te brengen, maar hij blijft (r. 4702 vgg.) op zijn stuk staan: hij moet het doen voor de eer van Florentine en zijn leven is in Gods hand. Florentine doet nog een poging om hem te overreden (r. 4719 vgg.): het leven van haar ridder is haar meer waard dan haar vlechten. En zo gaat dat gesprek dan blijkbaar nog wel een eindje door, ook over de volgende lacune van r. 4733-51 heen. Eindelijk geven allen hun pogingen om Autefluer van zijn voornemen af te brengen op en gaat Ysonas zijn nicht vragen over haar wedervaren tijdens de tocht naar Malasijs (r. 4762-5). Hij is er ten zeerste over verbaasd, dat zij en haar ridder door dat dal der verschrikkingen, waar nog nooit iemand gepasseerd is, heen zijn gekomen.

Na een lacune van 432 regels begint dan fragmentengroep 6. Wat er in die betrekkelijk grote lacune precies gebeurd is, laat zich niet zo gemakkelijk reconstrueren. Duidelijk is dat Autefluer in r. 5215 gevangen zit in een kerker (r. 5217). Een engel verkondigt hem, dat hij bevrijd zal worden door Florigout, de zoon van Florentine. Deze laatste is intussen, naar uit r. 5270 vgg. blijkt, samen met Yzaude uit Malasijs ontkomen, 'te Guben int stede'. Ook haar toekomstige schoondochter Mahaut bevindt zich daar. Het verdere gedeelte van deze fragmentengroep is dan gewijd aan de avonturen van Florigout. Deze zien we in r. 5315 vgg. eerst in gezelschap van een elf, Dame Jolie, die hem indertijd samen met zijn paard Biencorant uit de moeilijkheden heeft geholpen, blijkbaar omdat ze liefde voor hem had opgevat. Dame Jolie is bedreven in alle toverij, evenals trouwens Florigout zelf, die in Monbrant door een meester in die kunst onderricht is (r. 5329). Een engel heeft hem en zijn meester toen echter gewaarschuwd, dat zij niets mochten doen dat in strijd was met het Christelijk geloof, en daar heeft Florigout zich altijd aan gehouden: hij beoefent alleen fatsoenlijke astrologie (r. 5330-4). Tevergeefs proberen Florigout en Dame Jolie er door hun toverkunsten achter te komen, waar Florentine zich bevindt: God wil niet dat ze dat weten. De reden? Wel, Mahaut bevindt zich immers bij Florentine en als Dame Jolie dat zou bemerken, zou ze Florigout, die voor Mahaut bestemd is, niet willen laten gaan (r. 5348 en 5396). Nu doet ze dat wel. Florigout en Dame Jolie nemen met veel omhelzingen en zoete woorden van elkaar afscheid (r. 5370-2) en

daarna gaat hij op zoek naar zijn moeder. Hij moet, zoals we uit r. 5218-21 weten, ook ridder Autefluer uit de kerker verlossen. Men mag vermoeden dat in plaats van Autefluer de jonge Florigout een strijd op leven en dood met het monster Gardepont zal gaan voeren en dat dit gevecht een van de hoogtepunten van het verhaal zal worden. Wellicht heeft het hele verblijf van Autefluer en Florentine op Malasijs compositorisch gesproken uitsluitend, of althans hoofdzakelijk, gediend om dit gevecht van bovenmenselijke proporties voor te bereiden. Daar komen wij echter niets van te weten, doordat onze tekst bij r. 6000 definitief afbreekt. Intussen krijgen wij toch wel een soort voorproefje van het grote gevecht met de baarlijke duivel te genieten. Na zijn afscheid van Dame Jolie zien we eerst, in r. 5418 vgg., de jonge held op dooltocht, in gepeinzen verloren. Hij is niet ver van Monbrant maar weet het niet (r. 5425-7). Na een lacune van 34 regels blijkt in een volgend klein fragmentje (r. 5468-82) een jonkvrouw in nood te zitten, wier hulpgeroep tot hem doordringt. Het is, zoals uit het vervolg blijkt, een non (r. 5574) die belaagd wordt door de boze moordenaar Bretel (r. 5627). In de zeven kleine fragmentjes die hierop volgen en die telkens door lacunes van 34 à 35 regels van elkaar gescheiden zijn, ontwikkelt zich een formidabel gevecht tussen Florigout en Bretel. Deze laatste blijkt een bendeleider te zijn, die maar één teken behoeft te geven om al zijn helpers in het geweer te roepen (r. 5522-5). Als Bretel verslagen is, blaast hij inderdaad nog stervend op zijn hoorn (r. 5668 vgg.) en komen hem 25 man te hulp. Zij willen Florigout, die dan uitgeput van het gevecht bij de dode bendeleider neerzit, doden, maar dan komt het goede ros Biencorant in actie en houdt met zijn poten en tanden de aanvallers op een afstand (r. 5718-32). Inmiddels is in de lacune r. 5733-67 Florigout weer tot zichzelf gekomen en in r. 5768 vgg. gaat hij feller dan een tijger, een leeuw of een beer tegen de moordenaars te keer. Het gevecht duurt nog voort als met r. 5816 een nieuw fragmentje begint. Het goede zwaard Trenselyjn (r. 5817)⁴⁾ is even onweerstaanbaar als het goede ros Biencorant en niemand durft meer in de buurt te komen. Vijftien moordenaars heeft Florigout gedood en de andere slaan op de vlucht. Zij kennen alle paden in het

4) Of Grenselijn? Zie aant. bij die regel.

dichte bos, maar de held weet er toch nog drie te achterhalen en te doden (r. 5822-37). Dan keert hij terug naar de non, die zich uitput in lof en dank (r. 5840-50). Hij neemt haar op zijn paard en laat zich door haar de weg naar het klooster wijzen (r. 5868-9). Als de non daar vertelt wat voor heldendaden de onbekende jonge ridder ter wille van haar verricht heeft, wordt hij met de grootste onderscheiding ontvangen en verschillende nonnetjes worden op slag verliefd op hem (r. 5944-50). Intussen heeft het gerucht van de nederlaag der rovers zich verbreid en de omwonenden komen van alle kanten om in het bos naar de achtergelaten buit te zoeken (r. 5928-39). In het laatste fragment (r. 5969 vgg.) ontwikkelt zich tussen de abdis van het klooster en de jonge held een gesprek over de strijd tussen de Christenen en Saracenen om Monbrant. Hier treedt, voor het eerst in onze fragmenten, koning Buevoen met name op als de leider van de Christelijke strijdmacht. De aanwezigheid van een klooster op niet al te grote afstand van de stad wijst op een gevestigde positie van de Christenen te midden van de Saraceense omgeving. Mogelijk moet men denken aan een soort ‘coëxistentie’ van Christenen en Saracenen, die verstoord is doordat de agressieve Lapedant Monbrant heeft aangevallen. Het fragment eindigt ermee, dat de abdis de jonge held, die zo goed van alles op de hoogte blijkt te zijn, met aandrang vraagt zijn naam te noemen.

Ik heb de fragmenten diplomatisch uitgegeven volgens de filologische principes die ik in mijn inleiding bij de *Tweede Rose*, blz. 34 vgg., heb beschreven, maar met inachtneming van de critische opmerkingen van Gerbenzon in *Ts.* 78, 20 vgg., met name voor het geval ‘dat bij oplossing van een afkorting verscheidene letters moeten worden toegevoegd, waarvan maar één onzeker is’. Bij de oplossing van de *r*-krul en de gestreepte *p* is de *r* zelf, die immers vaststaat, nu steeds met romein weergegeven, ook in betoonde syllabe waar het aan de *r* voorafgaande vocaalteken onzeker is. In een woord als *berch* (r. 1604), dat in het handschrift een *r*-krul heeft, is de oplossing hiervan nu niet aangegeven, omdat, ofschoon het hier een betoonde syllabe betreft, het vocaalteken *e* voor de *r* toch volkomen zeker is. Alleen op plaatsen

waar de vocaal voor de *r* lang is geweest, of althans geweest kan zijn, en men dus, gezien het spellingssysteem van de afschrijver, behalve de enkelvoudige tekens *e* of *a* ook de combinaties *ee* of *ae* kan verwachten, heb ik de vocaaltekens met cursief weergegeven. Dus bv. in *haer* (r. 1608), *zere* (r. 1606), *begerde* (r. 1654), *vorwert* (r. 3054), *vorwaert* (r. 3161), *verclaert* (r. 3162). Ook op plaatsen waar men een korte vocaal voor *r* kan verwachten, maar deze door palatalisatie of depalatalisatie kan zijn vervormd, zodat dus geen volkomen zekere keuze tussen *e* en *a* te maken is, heb ik de vocaal met cursief weergegeven. Ofschoon ik vergeleken met mijn uitgave van de *Tweede Rose* het aantal cursieve letters sterk heb verminderd, ben ik er toch ook hier liever te royaal dan te zuinig mee geweest (verg. de cursieven in woorden als *herde* in r. 1752, *kerstiin* in r. 3320, *gherse* in r. 3727, *herte* in 3769). In een woord als *der* (r. 3114) heb ik het vocaalteken gecursiveerd, omdat ik er niet zeker van ben, tengevolge van de onvolledigheid van de context, of we hier met een lidwoord (met reductievocaal) dan wel met een bijwoord (met volle vocaal) te maken hebben. Verkort geschreven eigennamen heb ik over 't algemeen voluit laten drukken in romein zonder dit aan te geven, maar wanneer ik niet geheel zeker was van de spelling heb ik het onzekere element, en dit alleen, gecursiveerd. In r. 1612 heeft het handschrift bv. *autefl.*, in r. 3712 voluit *autefluere*, maar in r. 4268 voluit *auteflure*. Daarom heb ik voorzichtigheidshalve in r. 1612 de eerste *e* van *-fluere* gecursiveerd. Superscripte *o* heb ik over 't algemeen opgelost als *ro* zonder dit aan te geven, maar waar ik er *roo* van heb gemaakt, heb ik de tweede *o* cursief laten drukken, bv. in *groot* (r. 3097). Want ofschoon de voortzetting van gm. *au* in gesloten syllabe in deze tekst meestal als *oo* wordt gespeld (bv. *groot* in r. 3159), is de *oe*-spelling niet uitgesloten (verg. bv. r. 3217 *Met oetmoedeger schoenre tale*). Behalve het niet geheel zekere element in oplossingen van afkortingen is ook alles wat ik niet goed heb kunnen lezen, dan wel gissenderwijs heb toegevoegd, cursief gedrukt, als in de *Tweede Rose*.

*

Eerste groep fragmenten (r. 1601-1800)

- + Dies wilt ons dor dat drouue sceiden
 Vrouwe nemen in uwer gheleiden
Dus lach die blode drouue versaechde
 Jn den berch ende claechde
 1605 Gode ende onser vrouwen
 Met heeten tranen zere bescrouwen
 Om haren man om haren vader
 Ende om haer kinder beidegader
 Ende om haer vriende mede
 1610 Mennich orisoen soe dede
 Die ic niet bescriuen can
 Vp autefluere den vromen man

 1645 Vanden .ij die de maget
 Met hem roueden zere verbaget
 Tote onder een maras
 Dat zere dorwassen was
 Met langen ende met grouuen riede
 1650 Daer beeten die valsche liede
 + Die .J nam dat magediin
 Ende hieft vande perde siin
 Ende zettet vp die erde
 Als die ghene die begerde
 1655 Sinen wille daer mede te doene
 Want beide die saragoene
 Haddent sonderlinge ghezeit
 Maer elc wilde so men seit
 Dat siin ghezeke deerste ware

+blad 9 r. a

+r. b

*

- 1606 *bescrouwen*, 'beschreid'. In het *Mnl. W.* ontbreekt *bescriën*.
 1646 *verbaget*, 'onthutst'. In het *Mnl. W.* drie Vlaamse citaten uit de 14de en 15de E. Verg. De Tollenaere in *Ts.* 78, 43 vgg.
 1649 *grouuen*, d.i. *groeven*, 'dik'.
 1656 *saragoene*, 'Saracenen'. Niet in *Mnl. W.* maar bv. wel in *Doon de Mayence*.
 1657 *haddent sonderlinge ghezeit*, 'hadden het met elkaar afgesproken (?)'. Verg. voor *sonderlinge* i. pl. v. *onderlinge* de Aanm. in *Mnl. W.* 7, 1556.
 1658 *dat siin ghezeke deerste ware*: een zegswijze die mij niet van elders bekend is. *Geseke* ontbreekt in het *Mnl. W.* Verg. in het *W.N.T.* XII, 1, 1984 de uitdr. *in een anders pot pissen* of *buiten de pot pissen*, en i.v. *pisspot* de bet. 4, 'lichte vrouw'.

- *
 1660 Want si an die joncfrouwe dare
 Vernamen datsoe maget was
 Nv pleecht *me* *das*

Datic behoude tleuen miin
 1695 Ende mine zuuerhede
 Dor gode ende dor siin moeder mede
 Ende *alst die men vernomen had*
 Vanden perde daer hi vp zat
 So es hi ghesprongen daer
 1700 Jn der hant haddi tswert al baer
 + Dat welke noch al was bebloet
 Die naen hadde hoge moet +v. a
 Jn die doget dat men sede
 Maer in ghene quaedhede
 1705 Hine was houerdich nochte fel
 Als ander nane ende rebel
 Die gracie haddi van onzen here
 Dat hi die quaedheit haette zere
FEllijc riep hi doe puppiin
 1710 Wel vp dieue sarazijn
 Ghi moet siin vermalendijt

 Hi *die* hadde ge...
 1745 Ende wilde hene vlien
 Frinasint diet verzien
 Hadde . die schoot hem an
 Ende trac den fellen man
 Als .j leewinne onder voet
 1750 Soe frinasint god geefdi goet
 + Seide die goede naen +v. b
 Dat es herde wel gedaen
 Nv ne sal hi niet ontlopen
 Maer siin ouerdaet becopen
 1755 Doe ghaf hi hem enen slach

- *
 1662 Doorgesneden regel, waarvan alleen de eerste twee woorden nog duidelijk herkenbaar zijn.
 1694 Eveneens een doorgesneden regel, waarvan het eerste gedeelte geheel ontbreekt en door mij is aangevuld.
 1697 Deze regel ligt in een vouw. De lettersporen zijn heel vaag.
 1709 *puppiin*: niet in *Mnl. W.*
 1744 Doorgesneden regel, waarvan dus alleen de onderste helft bewaard is.

*

- Aldaer hi ter erden lach
 Dat hi hem .j been afhieu
 Ander weruen dat hi mieu
 Alsoe af dat ander been
 1760 Doe lach die dief ende green
 Herde leeliic in die mane
 trane

 1795 Comende in siin gemoet
 Doe so sprac die rudder goet
 Ja ondadich fel payen
 Dine doot sal hier gescien
 Dat zweric di miere trouwe
 1800 Of dune weets van miere vrouwe

Tweede groep fragmenten (r. 3001-3381)

- + Jnden arbeit int ghepiin
 Die si leden in dit dal
 Ende dat vor haer zonden al
 Die penentencie moeste staen
 3005 Ende altemet begonde aen
 Dat licht meerren ende baren
 Ende die donkerheit veruaren
 Ende te met dats ware dinc
 Dat haer donkerheit verghinc
 3010 Soe verghinc haren vaer
 Dat leelike hoeft verlore si daer
 Twelke si tote dien
 Jegenwerdich hadden gezien

 3045 *Doe sprac die rudder overware*
 Ter coninghinne ziere vrouwe
 Jc daert nemen vp miin trouwe
 Edele coninghinne vri
 Dat wi ziin der hellen bi
 3050 Ende dat wi altemael
 + Dorwaden hebben der hellen portael

+blad 16 r.a.

+r. b

- * 1758 *mieu*, 'maaide'. Dit sterke praet. wordt niet vermeld door Verdam, Van Helten, Franck en Van Loey.
 1762 Doorgesneden regel. Alleen het laatste woord is herkenbaar.
 3045 Ofschoon van deze doorgesneden regel alleen de onderste helft is bewaard, lijkt de lezing mij toch wel vrij zeker.

*

- Ende dat wi vp de zielen torden
 Jn weet wies ons geworden
 Sal edel vrouwe vorwert
 3055 Ende wine hebben gene pert
 Jn die helle si bleuen ziin
 Ende ghi ne sult vrouwe miin
 Niet te voet mogen gaen
 God moet ons in staden staen
 3060 Ende ghewegen ende bestieren
 Amen sprac die goedertieren
 Jc offre gode ziele ende liif
 Jn de name dat treine wiif

 God sal ons in staden staen
 Bi ziere ontfarmicheden groot
 Ende verden van quader doot
 Dies so ben ic onveruaert
 3100 Want hi heeft ons hier gespaert
 + Jn dit vreeselike dal
 Dies willic miin hopen al
 Setten in den wille ziin
 Ende dat in den fiin
 3105 Ons ende sal wezen goet
 So ons die stemme maecte vroet
 Ende Wi int valsche paradiis
 Waren also ons wijs
 Maecte der stemmen *claereden*
 3110 *Daer* wi gode verbolgen mede
Dat hebbe wi ghearent nv
 Jn dit dal fel ende ru
 Wine zagen niet so vele joyen
 Wine hebben der vernoyen

+ r. a

- * 3063 De bet. van deze regel is mij niet duidelijk, tenzij *name* opgevat mag worden als ‘wijze’ (verg. *Mnl. W.* 4, 2162 Aanm.). Dan zou men 62-3 kunnen weergeven met: ‘Ik draag God mijn ziel en lichaam op, op dezelfde wijze als de reine vrouw (Maria dat heeft gedaan)’.
 3107 *Ende* is de oplossing van een rood plusteken, dat op de plaats van de initiaal staat. *valsche paradiis*, ‘vagevuur’?
 3111 *ghearent*, ‘geboet’. Deze regel valt in een vouw, die bovendien is ingescheurd. Het eerste woord is helemaal weg.
 3114 *der* of *daer*? Dit hangt van de (ontbrekende) context af.

*

-
Aldus dat si vorwert gaen
Strekende ten auonde toe
Scone weghe hadsi doe
Maer zi zagen tdiere tiden
3150 Groot gheberchte an beide ziden
+ Jegen auont quame si schiere
Vp een herde scone riuere ^{+v. b}
Die vut den paradize quam
Daer mennich zoete visch in zwam
3155 *Daer* si toe hadden goeden mine
Mengrande voghelkine
Horden si *omtrent* hem zingen
Die visschelkelkine sagen si springen
In dat water groot ende clene
3160 Ende die riuere *altene*
Die so merrede vorwaert
Ouer die riuere *verclaert*
Sagen si een scone lant
.....
Dat name hadde van donkerdale
Dat wel was *die ruddre fiin*
Entie scone florentiin
Hadde gherne ghewezen *daer*
3200 Ouer die riuere claer
+ Want dat lant bequam hem wale
Maer dat lant van *genen* dale ^{+blad 17 r. a}
Dat si ter noordziden zagen
Daer in hadsi gheen behagen
3205 *Maer* si waren daer of veruart

- * 3146 De regel is doorgesneden en bij gemis aan context kan ik het eerste woord niet met zekerheid vaststellen. Het lijkt met *Al* te beginnen.
3147 Het tweede teken, dat ik als *t* met superscripte *e* heb gelezen, is onduidelijk.
3148 *weghe*: de regel ligt op een vouw en daardoor is dit woord onduidelijk.
3158 *visschelkelkine*, l. *visschelkine*.
3160 *altene*: een gaatje in 't perkament maakt de lezing onzeker.
3161 *merrede*, 'werd groter'?'
3197-8 Hier doet de vouw zich weer gelden, vooral aan het eind van 97 en het begin van 98. Wsch. moet men zich na *was* in 97 een punt denken: 'Het heette *Donkerdale* en was het ook'.
3202 *genen*: dit kàn er staan, want het is een woord van vier tekens, waarvan het eerste eer een *g* dan een *d* (van eventueel *dien*) geweest is.

*

- Het doctem al ter helle wart
 Si die moesten bliuen *daer*
 Aldie nacht vp die riuere
Daer graueele mengertiere
 3210 Van virtute binnen waren
 Ende smorgens als men verclaren
 Mochte sien den schonen dach
 Langer *haer* ne gheen ne lach
 Sine siin vp gherezen
 3215 *Haer* bedinge hebsi ghelezen
 Te gode dat si hem beualen
 Met oetmoedeger schoenre tale
 Ende baden dat hize bestiere
 Si ghingen *vort vp die riuere*
 3220 Die verloren si wel zaen
 Want een berch was gestaen
 Vp die riuere hooch ende groot
 Die hem den wech *daer* verboot
 Ende een bosch groot ende ru
 3225 Die si wouden wezen scu
 Ende ghingen den rechten pat
Maer hem beiden dochte dat
 Con trarie ziin altemale
 Si duchten emmer vanden dale
 3230 *Daer* si dor comen waren
 Met rechte ziere hem of veruaren
 Dus ghingen si dor dat groene
 toter haluer noene

- + Om te doene ene mort
 Want si haddens goet confort
 Van gardepont haren here
 Want als si quaeds daden mere
 3255 Vele te lieuer hadde hize
 Si waren huut malasize

+r. b

- * 3207 Voor deze regel staat in het hs een *b.*, blijkbaar een verwijzing naar de ondermarge, waar de na 3206 overgeslagen regel, voorzien van de letter *a.*, zal zijn bijgeschreven (verg. blad 30, kol. v. b).
 3219 In de vouw uitgesleten regel.
 3228 *Con* is de oplossing van een rood Q-teken, dat op de plaats van de initiaal staat.
 3233 Doorgesneden regel. De uitdr. *toter haluer noene* vind ik niet in *Mnl. W.*

*

- Alle beede comen *daer*
 Doe so worden si *ghewaer*
 Vander coninghinne mare
 3260 Ende van haren ruddare
 Als size zagen waersi blide
 Maer si hadden tdiere tide
 Wonder groot wanen si quamen
 Aldus beide ghegaen tezamen
 3265 Deen seide ghezelle mijn
 Es soe scone int anschijn
 Deze vrouwe die hier coomt
 Van mamet moet ic siin verdoomt
 Jc ne salre mine wille
 3270 Mede doen lude ende stille
 Eer soe comt te malasijns
 Want wi ziin te voren wiis
 Alse vaet gardepont
 Hi sluitse in enen torre ront
 3275 *Daer* wize niet ghebruken moghen
 Dies so zullen wi nv pogen
 Meter te doene ons gheuouch
 Wi hebber beide an ghenouch
 Vp dat soe scone si
 3280 Die *waerede* segdi
 Lieue ghezelle al *daer* an
 Ende laet ons haren man

-
 + Het es wel in miin meenen
 Si zullen ons *haer* perde leenen
 Want ten dinke mi niet goet
 Dat ghi so lange ghaet te voet
 3305 Jc die *werde* selue moede
 Doe seide die vrouwe goede
 Autefluer dor onzen here
 Verlaet ons der pinen mere
 Dan ons god lude of stille
 3310 Bi ziere ghenade toe zenden wille
 Laet wi ons zeluen ghene beraden
 Wine kennen niet die pade

+v. a

* 3257 *beede* of *beide*?
 3263 *groot*: ter plaatse van de tweede *o* zit een gaatje.

*

- Noch die lande *daer* wi in ziin
 Waerdi vanden saraziin
 3315 Doot gheslegen of gheuaen
 Soe waer miin leuen oec gedaen
 Dies laet ons spreken houesselike
 Tot onsen here van hemelrike
 Ende niet seggen dat wi ziin
 3320 Vten lande kerstiin
 God ne sals hem belgen niet
 Edel rudder edel diet
 Wilt hier of doen minen raet
 Ons ne comter of gheen quaed
 3325 Jc wille dat ghi vort an
 Heet ic v wiif ende ghi mijn man
 Ende wi coopliede siin
 Verdooft gheroeft vp die mariin
 Vut eenger diuerscher stad
 3330 Soe zullen wi om dat
 Vri ghangen ouer al

.....
 + Soene hadde *waer* die ogen bloot

- Die scone waren sonder genoot
 Daer die .ij zere vp zagen
 Sonder spreken sonder vragen
 3355 COninghinne florentine
 Groetese van apoline
 Dan dede niet der Autefluer
 Hi hadde onwert de rudder puer
 Dat si die vrouwe so bezagen
 3360 Maer die vrouwe began vragen
 Jn wat lande dat si waren
 Doe seiden die felle baren
 Es hi *stom* die coc v man
 Dat hi spreken niet ne can
 3365 Ende dat hi ons niet ne groet
 Van mamette so ghi doet

+v. b

*

3316 *oec* of *ooc*?3325 *ghi*: l. *nv*?3357 *Autefluer*: de naam schijnt hier, bij uitzondering, met een soort hoofdletter te beginnen.3363 *coc*: als scheldwoord (verg. *cockijn*, *cockuut*) niet in het *Mnl. W.*

*

- Het sal te quade hem vergaen
 An *caefcoen* wert hi verdaen
 Tsiere groter leeliichede
 3370 Ende wi sullen alle bede
 Hebben met v te doene
 Eer dat ghi in prisoene
 Comen sult van gardeponde
 Want te ghene stonden
 3375 Mach hier comen man met wiuen
 Sine moeten gheuangen bliuen
 Ofte steruen quader doot
 Maer heeft soe vlechten an *haer* hoot
 Daer mach soe verdingen mede
 3380 Ende den tol ende tghede
 Van hem beiden hebben vri

Derde groep fragmenten (r. 3601-3777)

- ⁺ Dat het was .j viant
 Die bespiede an elken cant
 Vrouwen joncfrouwen ende ruddaren
 Die gheghaen of gheuaren
 3605 Quamen in die contreye
 Dan blies het na sinen greye
 In enen horen van metale
 Die het conde luden wale
 Meester aleyne die touerare
 3610 Die so hadt doen zitten dare
 Omme die minne van sinen oom
 Gardeponde vp dien boom
 Omme alle lieden te verradene
 Ende vanden liue te scadene
 3615 Die *daer* met joncfrouwen quamen
 Als si den casteel vernamen
 Staen met mengen hogen tinne
 Seide die coninghinne

⁺blad 19 r. a

* 3368 *An caefcoen*, l. *Ant caefcoen*, ‘aan de schoorsteen’? Verg. de *coc* uit r. 3363: een ‘kok’ kan worden terechtgesteld bij de schoorsteen. Maar misschien staat er ook wel heel wat anders dan *caefcoen*.
 3369 *Tsiere groter leeliichede*, ‘om hem zoveel mogelijk te honen’? of: ‘vanwege de grote belediging die hij ons heeft aangedaan (door ons niet naar 's lands wijs te groeten)’?

*

Laet ons ten casteele varen
 3620 Edel rudder sonder sparen
 Ende liggen onder dac
 Jn langen hadde wi ghemac
 Edel rudder ende stout
 Wi hebben seluer ende gout
 3625 Laet ons sparen ue goet
 Doe seide die rudder vroet
 Wel vrouwe ter goeder tiit
 Waer dat ghi ghepayt in siit

.....
 + Autefluere miere tale
 Het soude ons beiden comen wale
 Vp dat hier woonde gardepont

+r. b

Doe so maecte si hem cont
 3655 Dat haers ooms zone was
 Blide so was *om* das
 Die here van grimmestoen
 Dat moete gheuen *jeroen*
 Dat hi dan hier wonen moet
 3660 Want es hi van *natueren goet*
 Ende hi v so na bestaet
 Hine sal ons emmer doen geen quaed
 Doe doget of hi mach
 Ende als tsimminkel zach
 3663 Waer die ij quamen ghereden
 Plaecht ziere ouder zeden
 Jnden top vander abeele

- * 3624-5 Slaan deze regels op een eventuele vergoeding die de koningin aan de kasteelheer denkt te geven voor de doodslag op zijn dienaren?
 3653 *woonde* of *woende*?
 3656 *om*: het teken dat ik als *m* heb gelezen, kan eventueel ook als *u* met *r*-krul worden geïnterpreteerd, en dan staat er *ouer*. Het gedeelte r. 3651-3709 is met een bijzonder brede penpunt geschreven, wat het herkennen van de letters bemoeilijkt.
 3658 *jeroen*: de naam is mij niet duidelijk; ik lees *j*, *e* (of *a*), *o*, *e*, boven de laatste *e* een *n*-streepje, en midden boven de eerste *e* (of *a*) en de *o* een haaltje dat misschien een *r*-krul of een deel van een letter *r* is.
 3660 De woorden staan wel vast, maar het is moeilijk alle letters terug te vinden en de spelling van *natueren* is dus niet zeker.
 3663 *Doe*, l. *Dor*? Misschien is er voor *doget* nog een pron. poss. weggevallen.

*

- Liept ende met riueele
 Settet ten monde siin
 3670 Enen horen mettaliin
 Daert in blies herde wale
 Men hadt ghehort j *male*
 Metten zeluen si te zamen
 Onder den boom gereden quamen
 3675 **M**Ettien zagen si vpwert
 Een simminkel zonder stert
 Sagen si te doue oren
 Twelke anden mont den horen

.....
 + Moetstu hebben bloot ersgat
 Doestu ons ons te scanden dat
 Ende miere vrouwe der coninghinne

+v.a.

- Jc zwere die bi gods minne
 3705 Hadde ic die hier beneden
 Jc soude dine rouwe leden
 Met minen zwerde auehouwen
 Dattu grous miere vrouwen
 Der coninginne van jnghelant
 3710 Tsimminkel toochde *zinen* tant
 Ende *grinsede* tdiere huere
 Vpten goeden autefluere
 Doe spranct vp enen nedren tac
 Het hadde den dappren cac
 3715 Ende beulde sheren pert
 Doe spranct weder vpwert
 Ende ghinc tuten in den horen
 Ay god ende hoe groten toren
 Hadde die edel here
 3720 Dat hem alzulc onnere
 Van ere simmen was gedaen
 Diere niet om ghaf .j spaen

* 3672 *male*: het woord moet er wel staan, maar ik kan alle pootjes niet terugvinden.
 3677 *te doue oren*, 'zonder oren'?
 3702 *ons ons*, l. *ons*.
 3708 *grous*, 'gromt'.
 3711 *grinsede*: er kan ook wel iets heel anders staan.
 3714 *den dappren cac*, 'diarree'. Niet in *Mnl.W.*

*

- Diet wel elc ghelouen zoude
 Tquaed dat die rudder boude
 3725 Ten symminkel sprac vpwert
 Hi moeste beeten ende zijn pert
 Metten gherse maken scone

 + Seide die rudder...
 Jc ne zach noyt dus gedaen
 Soe wanic wel dat geen man
 Dede die ye liif gewan
 3755 Jc beuele den duuel
 Dit leelike simminkel
 Het es quaed al dat meent
 Jc benre recht in vereent
 O
 3760 Ende tsimminkel hadde tlet
 Altoes... them wart
 Maer die rudder onueruart
 Loucher omme vort an
 Gardepont die grote man
 3765 Die was binnen den casteele
 Hi horde vanden abeele
 Siin simminkel tdiere tiden
 Blazen dies hi verbliden
 Beghan in die herte zere
 3770 Lude riep de felle here
 Ha.ha.ha.ha. surleboye
 Miin symminkel heuet proye
 Nv vernomen goet ende vet
 Het heuet sine mule gezet
 3775 Soe wel te tuten in den horen
 Jc beghan te hebben toren
 Dat mine proye so lange merrede

+v. b

- * 3751 Van de lettersporen aan het eind van de regel zou men *ontdaen* kunnen maken, maar dit blijft, zonder voldoende context, een slag in de lucht.
 3758 *vereent*, 'onthutst'.
 3759 Deze regel is voor mij onleesbaar.
 3761 Tweede woord voor mij onleesbaar.
 3770 *surleboye*: een voor mij onbegrijpelijke uitroep.

*

Vierde groep fragmenten (r. 4201-4378)

- + TEn *maelen* latic gardeponde
 Sitten ende ic vermonde +blad 22 r. a
 Vanden ghasen diere quamen
 Daer si toe ware namen
 4205 Diere toe waren gezet
 Si zagen met tranen benet
 Die coninghinne van jnglant
 Een joncfrouwe namse bider hant
 Diere met hadde ontfarmichede
 4210 Jc wane dat nature dede
 Want soe was *haer* nichte daer
 So sprac ic wilt de wille *waer*
 Vanden goden openbaer
 Ende ghi niet *waert* comen naer
 4215 Deze joncfrouwe hiet yzaude
 Ende was van cleinre aude
Haer ouervader was ysonas
 Meestrigge dat soe was
 Der vrouwen die *daer* waren geuaen
 4220 Soe seide vrouwe woudi gaen
 Toten oudervader miin
 Van minen oom den mastiin
 Gardeponde es hi vader
 Die wilde dat hi altegader
 4225 *Waer* ghedoluen onder moude
 Soe wilde wi alle jonc ende oude

- + Soe was van elphenbene *daer*
 Out was hi wel .C jaer +r. b

- * 4201 Het tweede woord is onzeker en, omdat het voorafgaande onbekend is, moeilijk te raden. De tweede letter lijkt wel een *a*, maar wat daaraan voorafgaat kan ook wel een combinatie van twee letters zijn: het eerste ‘pootje’ vertoont een kromming die bij een *m* niet gebruikelijk is.
- 4217 *ouervader*: l. *oudervader*? (verg. 4221). Verdam laat s.v. *overouders* echter de mogelijkheid open dat er ook een woord *overvader* heeft bestaan. Als dat inderdaad het geval is geweest, zouden we hier de eerste bewijsplaats hebben.
- 4222 *mastiin*, ‘hond’. Het *Mnl. W.* geeft slechts twee, Vlaamse, plaatsen, op een waarvan, uit *Malegijs*, het woord, evenals hier, als scheldwoord wordt gebruikt.
- 4251 *Soe*: t.w. het bed of de rustbank waar Ysonas op ligt.

*

- Onmuegende was hi vp siin lede
 Want hi grote arbeide
 4255 Vp die werelt hadde gedaen
 Ende menge vreesse ontfaen
 Vanden helscen vianden
 Ende hi hadde vanden handen
 Van gardeponde so vele duwen
 4260 Dat hem tleuen mochte gruwen
 Beide lude ende stille
 Als hi niet dede sinen wille
 Dies haddi geloues mie
 Jnt hoeft j vreeselike zie
 4265 Daer hi hadde scorue toe
 Florentine cnielde doe
 Vor hem te diere vre
 Metten goeden auteflure
 Die vrouwe nam der tale goom
 4270 Ende zeide god houdu oom
 Want soe was der redene vroet
 Bider tale die soe verstoet
 Dat haers vader broeder was
 Die oude coninc ysonas
 4275 Slouch die ogen doe vp hare
 Daer elc of mochte siin in vare
dochte soe hem wale

.....
 + Hebwi ghesiin so ziin wi nv
 Lieue nichte ghi siit mi nv
 Wel comen maer mi es leet
 Dat jc v tdeser stede weet

+v. a

- * 4253 *Onmuegende vp siin lede*: verg. *onmogende sire lede*, 'geen macht hebbend over zijn leden', door Verdam geciteerd uit *Invent. v. Br.*
 4259 *duw*, 'stomp, por, mishandeling', komt niet in het *Mnl. W.* voor (in *W.N.T.* sinds begin 17de E.), maar misschien is *duwen* een gesubst. infin.
 4264 *zie*: hier, naar ik aanneem, concreet 'oogappel'.
 4265 *scorue*, 'schurft'. Door Verdam alleen geciteerd uit *Nat. Bl.*
 4277 Doorgesneden regel. Daar de bovenhelft van de beginletter ontbreekt, is het eerste woord, dat moet zeggen welke indruk Florentine op de oude Ysonas maakte, moeilijk te raden.
 4301 Deze regel is blijkbaar het slot van een in de lacune begonnen zin: '(In grote moeilijkheden) zijn wij geweest en zijn wij nu ook'.

- *
 4305 Bi al miere mamettrien
 Jc wille ghi waert in barbarien
 Bi minen broeder uwen vader
 Ende v rudder beidegader
 Ende dat mi ware gecost in goude
 4310 Mere dan yemen ghelouen zoude
 Vuten handen van minen sone
 Die noyt duegden was gewone
 Want quaed was siin beghinsel
 Dat so mach jc seggen wel
 4315 Want als de moeder van hem gelach
 Mengen viant dat men sach
 Hem lozen doe omtrent
 Elc also groot als .j. serpent
 Ende maecten groot chembeel
 4320 Hier buten vpten abeel
 Daer tsimminkel bouen sit
 Drougen sine na dit
 Ende bliesen vp hem tdiere stont
 Ende tkint tdiere stont
 4325 Stac siin vuusten in haer kele
 Ende met dusgedanen spele
 Wert hi leeliic ende ru
 Dat elc siins mach hebben gru

 + Sal hi noch doden die tyrant
 Die nv leget vor monbrant
 Ende mint .j maget sonder smette
 Die men heet graciette
 4355 Haer vader es ghalerant
 Van damas die vppersoudant
 Es hi van alder werelt
 Ende ghardepont es so verdwerelt

+v. b

*
 4317 *Hem lozen*, 'zich losmaken', nl. uit de 'helse banden'.
 4319 *maecten groot chembeel*, 'leverden een hevig gevecht met elkaar'. Verdam citeert uit *Doon de Mayence*: 'dreven herde groot chembeel'.
 4323 *tdiere stont*: mogelijk heeft de afschrijver dit bij vergissing aan de volgende regel ontleend en heeft de dichter bv. geschreven *met haren mont*.
 4356 *vppersoudant*: niet in *Mnl. W.*
 4358 *verdwerelt*, 'verdwaasd'. In deze bet. niet in *Mnl. W.*, waar als enige bron *Lucid.* (Vlaams) wordt genoemd (ook daar *werelt*: *verdwerelt*).

*

- Dat hi waent hebben wel
 4360 Die scone mahaut van ysrahel
 Die lieuer hadde dat hi hinge
 Dan soe sine minne ontfinge
 Want het es die schoonste maget
 Daer heden die dach vp daget
 4365 So es graciette mede
 Dus minnen mine kinder bede
 .IJ. die alre schoonste wiuen
 Daer si spade an zullen becliuen
 Want het siin de leeliicste keitijf
 4370 Die ter werelt hebben liif
 Maer lapedant es so leeliic niet
 Als dese duuel die men hier siet
 Dese neemt vte van fayturen
 Bouen alle creaturen
 4375 Ende hine es so leelijc niet
 Hine es quader na tbediet
 Van sinen leuene nichte miin
 Dus suldi hier qualiic siin

Vijfde groep fragmenten (r. 4601-4782)

- ⁺ Daer toe es hi kerstiin
 Ende heuet .ij. liede miin
 Doot gheslegen die putertier
 Ende comt vp hare perden hier
 4605 Ghereden binnen malasiis
 Vp sinen roem om zinen priis
 Die ic te minen forestiere
 Hadde gezent om wilde diere
 Dies sal hi steruen quader doot
 4610 Om deze zale van goude root
 Sone lieticken niet verdingen
 Nochtan wille hi gehingen
 Dat ic na der costumen miin
 Of sniden der vrouwe siin
 4615 Hare vlechten alle bede

⁺blad 24 r. a

* 4368 *an zullen becliuen*, ‘vat op zullen krijgen’.
 4373 *fayture*, ‘gelaat, uiterlijk’. In *Mnl. W.* alleen citaten uit de *Rose*.
 4614 *Of sniden*: hierna zal wel *sal* of een derg. woord weggevallen zijn.

*

- Te miins liefs werdichede
 Ende tsiere onneeren
 Jc die laetse hene keren
 Vut minen houe ende gaen
 4620 Soe mennich rudder heeft gedaen
 Ende soe sal van vordeel ziin
 Om dat soe heet die nichte miin
 Salic doen na miin atente
 Die vpper crune vander tenten
 4625 Met hare vlechten doen beginnen
 Ende jc salre zetten binnen
 Enen dierbaren steen
 Dit vordeel ne es niet cleen
 Ende jc salse ter goeder trouwe
 4630 Senden an miins hertsen vrouwe
 Diese wel sal ontfaen
 verstaen

 + Sal zien met minen ogen doen
 Wille mi hulpen jegoen
 Als ic hope dat hi sal
 V cracht sal wezen smal
 4655 Jegen sine muegenthede
 Of hi hadde ghehadt den rede
 Stoet ende beefde ghardepont
 Wien die scumen vter mont
 Woeden te diere wile
 4660 Als .j euer die te bile
 Jegen die honde staet
 Het was an te ziene quaed
 Omme dat de rudder namecont
 Seide dat hi was .j hont
 4665 Ende siin lief .j hondinne
 Ne waer dor dere van hare minne

+r. b

- * 4621 *van vordeel zijn*, 'de voorrang genieten'. Deze verbinding niet in *Mnl. W.*
 4624 *vppercrune*: niet in *Mnl. W.*
 4631 Doorgesneden regel, waarvan alleen het laatste woord met zekerheid te lezen is. De laatste letter voor *verstaen* lijkt een *t*, mogelijk van een (*daer*)-*uut*.
 4652 *jegoen*: een mij onbekende godheid.
 4665 *hondinne*: in het *Mnl. W.* alleen geciteerd uit 15de-eeuwse glossaria.

*

- Ende dat hi sat hadde gheten
 Hi haddem den cam ghesmeten
 Dor siin houet *daer* hi zat
 4670 Te brugge wert liep hi nadat
 Dulende oft *waer* .j hont
 Een torre vp die brugge stont
Daer hi in te liggen plach
 Beide nacht ende dach
 4675 *Daer* omme hiet hi bruggewachter
 Hem allen so was te zachter
 Dat hi was huter zale
 Here rudder uwe tale
 Seide coninc ysonas
 4680 Alte ouermoedich was
 Noch so heeft mi wonder groot
 Dat hi ons niet alle doot

 + Salicker v ghewegen toe
 Autefluer andworde doe
 Soe wat miins *daer* na ghesciet
 Desen raet ne doe ic niet
 4705 Jc liet mi eer *van* liue
Berouen eer ic dien reinen wiue
 Liet ghenaken sulke blame
Waert muegheliic dat mense name
 ... werf bi naturen
 4710 Jc sal morgen aenturen
 Miin liif vp dats mi god jan
 Jegen den fellen sathan
 Wille mi god behouden tleuen
 Hi sal mi wel victorie gheuen
 4715 Ende wille hi dat jc bliue doot

+v. a

*

- 4668 *cam*, 'weverskam'.
 4701-82 Het schrift is op deze hele bladzij afgesleten en moeilijk te lezen.
 4705 *Van*: men zou ook kunnen denken aan een cijfer .v.
 4706 *Berouen*: er kan ook best wat anders gestaan hebben; met de lettersporen kan men vele kanten op.
 4709 De eerste, afzonderlijk staande, letter lijkt het meest op een *V*, maar daar kan ik niets mee beginnen, tenzij als cijfer, corresponderend met een eventuele *v* in 4705.
 4712 *sathan*: in *Mnl. W.* alleen de vorm *Sathanas*.

*

Soe sterue ic in eeren groot
 Ende sal leuen eewelike
 Met gode in siin zoete rike
 Con Fuus so was florentine
 4720 Omme de worde die scone fine
 Seide wel vriedele here
 Wien ic minne herde zere
 Sonder eenge dorpernie
Om die gracie van marien
 4725 Ende van onzen zoeten here
 Wilt werken na die leere
 Van minen oom die hier zit
 Jc ben die ghene dies ooc bit
 Laet ons *mine vlechten* quite
 4730 Gaen *daer* leit niet an .j. mite
 Si ziin mi lieuer of dan an
 Vpdat mi god der eeren jan
 Dat jc *ghehouden* mach *v leuen*

.....
 + Dat ghi noyt de worde seit

Sal v bringen an arbeit
 Pine ende dogen *zwaer*
 Nochtan waest rudder maer
 4755 Gheseit vte goeder trouwen
 V ouer moet sal v rouwen
 Sprac die coninc ysonas
 Die *daer* of propphete was
 ALs niet ne halp wat men riet
 4760 Autefluer *tvrome* diet
 Liet *daer* of elc *siere tale*
 Yzonas ghinc *temale*
 Onder vragen *siere nichte*
Daer hi *vriendeliic* *anzichte*
 4765 Ane hadde van aldien
 Wies soe ghehort ende gezien

+v. b

* 4733 Doorgesneden regel, waarvan het schrift, als in deze hele passage, bovendien nog sterk vervaagd is.
 4760 *tvrome diet*, 'de dappere held'; verg. 5914. Ook in *Couchy*.
 4764-5 *Daer hi vriendeliic anzichte Ane hadde*, 'waar hij vriendelijk naar keek'. Hoewel niet alle letters even duidelijk zijn, lijken de woorden mij toch wel waarschijnlijk. Na *hadde* moet men zich een punt denken.

*

- Hadde in hare vaert
 Heeft soe hem te male verclaert
 Ende wies *soe ouerghinc*
 4770 Dies verwonderde den coninc
 Bouen maten herde zere
 Hoe enich mensche emmuermere
 Aldat ouer mochte liden
 Want hi binnen sine tiden
 4775 Noyt mensche in die contreye
 Comen wiste dor die valeye
 Daer si dore waren comen
 Ende ysonas ghinc haer nomen
 Altemale sinen staet
 4780 Ende van sinen sone quaed
 Altemale tregement
 Van gode omnipotent

Zesde groep fragmenten (r. 5215-6000)

+

- 5215 Met uwe haermoedicheit
 Ende metten worden die ghi seit
 Dat ghi in *dezen* kerker moet
 Bliuen tote den rudder goet
 Florigout florentinen sone
 5220 Comen sal hi wert die gone
 Die welke v verlossen sal
 So ghi propphiteret al
 Toten reze gardepont
 Ende het wert in corter stont
 5225 Ne laet v verlangen niet
 Alt veniin dat ghi hier ziet
 Dat so wert v onderdaen
 Tlicht ne sal ooc niet vergaen
 Tote ghi verloost sijt
 5230 Ende ontfaet tdeser tijt

[†]blad 27 r. a

* 4769 *Ende wies soe ouerghinc*, 'en waar ze overheen was gegaan'. (verg. 4773). Deze regel ligt echter in een vouw en is, mede daardoor, onzeker.
 5215 Hierboven staat nog de onderste helft van een doorgesneden regel. Ik heb de woorden hiervan niet kunnen vaststellen.
 5217 *dezen* of *onzen*?

*

- Die helege hemelsche manna
 Wel verduuldich ende vulsta
 In gods dienste getrouwe
 Ende van dinen sonden rouwe
 5235 Ende dijn herte te gode wende
 Du sult tenen goeden ende
 Bringen al dine dinc
 Die gracie van den coninc
 Almacht die blijf ti bi
 5240 Metten seluen voer hi
 Die jngel van dane hi quam
 Ende die rudder lossam
 Dante odmoedelike gode
 Ende neech den helighen bode
 5245 Met herten ende met elken lede
 Der heliger iij voudichede
 Loefdi met al sinen sinne
 Ende marien der coninghinne
 Ende alle den helegghen derghelike
 5250 Die waren binnen hemelrike
 +
- 5265 Quam vut gode vanden trone
 Ende autefluere was die gone
 Die beide nacht ende dach
 Gode met danke anlach
 Ende der lieuer moeder siin
 5270 Vander soonre florentiin
 Was hem gebootscapt mede
 Dat soe te guben in tstedede
 Was ende yzaudine
 Metter schoonder maget fine

+ r. b

*

5232 *verduuldich* l. *verduldich*.5234 Na deze regel staat met grotere letters *al'* en met de volgende regel begint een andere, meer verzorgde hand (5235-50; verderop ook 5668-82 en 5914-6000), die overigens tamelijk veel schrijffouten maakt.5239 *Almacht* l. *Almachtich*.5242 *lossam* l. *lofsam*.5243 *Dante* l. *Dancte*.5272 *guben*: heeft de dichter de naam van de stad Guben aan de Neisze (thans Wilhelm-Pieck-Stadt) gekend en deze exotisch genoeg gevonden om hem in 'het Oosten' te situeren?

- *
 5275 Die mahaude was ghenant
 Die coninghinne van yrlant
 Soude werden noch daer naer
 Dies so hadde bliit gebaer
 Die vrome rudder autefluere
 5280 Wien jc te dezer huere
 Jnden kerker late bliuen
 Ende wille v bescriuen
 Vanden jongen coninc
 Florigoude den jongelinc
 5285 Die here was in scollant
 Hoe dat hi vut monbrant
 Schiet es v wel verclaert
 Daer eene zware dachuaert
 Aue quam soet es gezeit
 5290 Ende hoe die rudder welgemeit
 Ghescheeden was van sine vader
 Met wien dat hi altgader
 Hadde dortoghen die payen
 Ende hoe an hem ongezien
 5295 Quam siin lief dame jolie
 Die welke den rudder vrie
 Met biencorant sinen orsse
 Voerde huut alre portse
 Die daerna quam vp zinen vader
 5300 So ghi hebt gehort algader
 +
 Der wel schoender dame jolie
 Die welke was .j. elfkine
 Die vele consten hadde fine
 Ende grote suptiilhede
 5320 So hadde florigout ooc mede
 Hoe dat hi was jonc van jaren
 Maer hine wilde die vrome baren
 Porren ghene quiracien

+v. a

- * 5293 *dortoghen*: of *dortrocken*? De regel is doorgesneden en de rand op deze plaats omgekruld.
 5294 *ongezien*: men kan eraan twijfelen, of het streepje boven de *o* er wel staat; *ogezien*, ‘duidelijk zichtbaar’, zou eventueel ook wel in de context passen.
 5323 *quiracien*: het *Mnl. W.* geeft één citaat, uit het midden van de 15de E.: ‘Hy maecte *quiratie* dar men den duvel mede dwang dat hy wten mensche vlooch’. Het is dus een tovermiddel waarmee men boze geesten kan beheersen. Verdam ziet in het woord een vervorming van lat. *curatio*.

- *
 Omme dat si buten gracion
 5325 Dienden in *haer* lieder werc
 Ende si jegen tgheloue sterc
 Vanden kerstinede waren
 Soe si hadden een verclaren
 Vanden jngel in monbrant
 5330 Hi ende siin meester soffisant
 Maer naturlie expermente
 Ende wies men in firmamente
 Mochte sien ende in planeten
 Dan haddi niet afghespleten
 5335 Te orborne nacht ende dach
 Wies hi met ziere amien plach
 Ende soe met hem es mi oncont
 Maer cort dochte hem de stont
 Datsi beide tezamen waren
 5340 Hi hadde die jonge baren
 Ghesondert ende dame jolie
 Waer hi die coninghinne vrie
 Siere moeder soude vinden
 Die hi hem tsouken woude bewinden
 5345 Maer sine conden tdiere stont
 Daer met hem beeden den rechten gront
 Vinden bi eengen kere
 Het ne *wilde* niet ons here
 Datsi beide vonden dat
 5350 Maer si die vonden plat
 +
 5365 *henegaet* +v. b

* 5331 *expermente*: in *Mnl. W.* alleen voorbeelden uit *Parthenopeus*, met de bet. ‘toverkunsten’. *Naturlie expermente* zijn dus ‘toverkunsten’ die op de natuur (en niet op de geestenwereld) betrekking hebben.
 5334 *Dan haddi niet afghespleten Te orborne*, ‘met de beoefening daarvan hield hij zich onafscheidelijk bezig’. Verdam geeft maar één voorbeeld van *afspliten*. De in de tekst gebruikte wending zal wel een door het rijm opgeroepen, persoonlijke vondst van de dichter zijn.
 5341 *Ghesondert*, ‘gepeild’. Niet in *Mnl. W.* 5348 *wilde* of *woude*?
 5365 Doorgesneden regel, waarvan alleen enkele, naar onderen uitstekende letters te identificeren zijn.

*

Ende een verboden sonde quaed
 Es te werken met nigermancien
 Dat werken siin van touerien

GHeen lette woudsi *daer* vp maken

5370 Si namen met zoeter spraken
 Met helsen *ende* met cussen mede
 Orlof. want tenen gescede
 Moest met hem beiden comen
 Want hine mochte niet vergomen

5375 Florigout sinen tiit
 Tmengherande deliit
 Die hem ouer mochte gaen
 Soene wouden ooc niet wederstaen
 In dat stic dame jolie

5380 Die materie seget mie
 Hadde soe gheweten wel
 Dat bi mahaut van ysrahel
 Hadde gheweest florentine
 Ende datse die rudder fine

5385 *Haer* sone soude vinden *daer*
 Soe hadden lieuer .vij. jaer
 Ghehouden den coninc snel
 Want soe die wiste wel
 Datse die vrome van liue

5390 Hebben soude tenen wiue
 Dies hadde soe thuut zet
 Gherne ghenomen ende belet
 Dat soe zine jonge juecht
 Hadde bezeten met ghenuegt

5395 Vor mahaut van ysrahel
 Hier omme god jmanuel
 Wilde niet ghehingen dat
 Dat si wisten lant ende stad
Waer die coninghinne ware

5400 Met enen drouuen gebare

+

.....
 Dede den jonghen coninc vaeliant
 Vergheten zeerre ziin ghepens

†blad 28 r. a

* 5374 *vergomen*, ‘verzuimen’. In *Mnl. W.* twee voorbeelden, uit de 14de en 15de E.
 5391 *thuut zet*, ‘het uitstel’. In *Mnl. W.* niet de verbinding *uutset nemen*.

- *
 5420 Hi die zach *haer* ende ghens
 Of hi eenen mense zach
 Wien dat hi vragen mach
 Te wat steden dat hi ware
 Of om eenge monare
 5425 Hine was niet verre van monbrant
 Alne waest hem niet bekant
 Omtrent v milen vander stad
Daer al there voren sat
 IC weet dat hi den eersten dach
 5430 Reet dat hi niet ne zach
 Aenture groot no clene
 Maer hoe dat hi reet allene
Die wech

 +
 In j zoete contreye + r. b
 Vp die stemmen dat he reet
 5470 Te bet dat hi tondersceet
 Aldoe horde ende verstoet
 Het dochte den rudder goet
 Dat waer *roep* vp marien
 Om te hebben .j. beurien
 5475 Van maechdeliker zuerheit
 Die rudder tote hem zeluen seit
 Maria vrouwe aimie *waric daer*
Daer ic hore dat mesbaer
 Die stemme heuet hulpen noot
 5480 Metten sporen *van goude root*
 Noopti den goeden *biencorant*
 Stappans quam hi *daer* hi vant

 +
 Doe hordemen den andren spreken + v. a

* 5424 *monare*: niet in *Mnl. W.* Misschien hetzelfde woord als *manere* (zie *Mnl. W.* s.v. *maenre*), dat echter geen betekenis heeft die hier past.
 5433 Doorgesneden regel.
 5469 *he* l. hi.
 5473 *roep* of *roup*? De beide middelste letters zijn zo dicht opeengedrongen geschreven en aan elkaar verbonden, dat zij niet met zekerheid de identificeren zijn.
 5480 Deze regel ligt op een sterk uitgesleten vouw.

*

- K**Eer weder ongheuallich man
 5520 Of diin leuen hangter an
 Ende dat ic rechte mi
 Want hier siin die gene bi
Wi mi dat varinc soude slaen
 Vp dat jct hem verstaen
 5525 Dede met enen tekine
 Jn haude vander tale dine
Daer waster stede florigout
Al waerse .M in dit wout
 Die mi allen wouden deren
 5530 Jn liete di violeren
 Niet dese joncfrouwe
 Die vp mi roupt met goeder tsame

+

- Om den jongen florigout*
 Maer hi zach an mennich fout
 Siin pert ende siin gheghelle
 5570 Hine sach in zine jare
 Ghenden here so wel gereden
 Noch ghewapent an die leden
 Hi bezach den witten scilt

+v. b

- * 5519 *hangter an*: ‘of je leven hangt aan het feit dat ik mij opricht’. Het is mij echter niet duidelijk, of het teken na *hang* een *t* met *r*-krul dan wel een (zinloze en dus zeker foutieve) *f* voorstelt.
- 5523 *Wi* l. *Wie*? Onzeker, mede omdat de volgende, min of meer kromme, pootjes, die ik als *mi* heb gelezen, geen overtuigende interpretatie toelaten.
- 5526 Deze regel: ‘Ik trek mij niets van je woorden aan’, moet nog wel door Bretel tegen Florigout gezegd zijn. Men verwacht bij *houden* eigenlijk nog een object, bv. *niet*, maar door invoeging van een dergelijk woord wordt de regel bepaald niet fraaier. De lezing van de tekst zal dus wel die van de dichter zijn.
- 5527 *waster stede* l. *sprac ter stede*? Er zitten ook in de volgende 100 regels veel verschrijvingen.
- 5532 *tsame* l. *trouwe*. Mogelijk is *tsame* het rijmwoord van de volgende regel, maar daarvan is geen spoor over.
- 5568 Doorgesneden regel, waarvan alleen het laatste woord zeker is.
- 5569 *geghelle* l. *gegare*, ‘wapenrusting’.
- 5571 *Ghenden*: men verwacht hier eigenlijk *Ghenen* en wellicht is *Ghenden* een fout van de afschrijver. Is het juist dan moet het een variant van *ghehenden*, ‘naderen’, zijn, waarvan Verdam twee citaten geeft (Stoke en *Malegijs*).

*

Die nonne was die *haer* hilt
 5575 Hemeliic ouer side
 Want si woude vanden stride
 Wezen vroet hoe hi verghinge
 So zage gherne dat hi ontfinge
 Die mordenare .j. quade doot
 5580 Maer soe hadde zorge groot
 Om den ghenen die *daer* quam
 Soe was in die *herten gram*

+

Sidi in v quaedhede
 Ende in v rouwen mede
 Datso sal v herde zaen
 5620 Te grote scande al vergaen
 Doe so daeldi zinen spere
 Ende zeide siit vp v scere
 Fel mordenare quaet glotoen
 Dat ghi den coninc bueuoen
 5625 Ane segt scade ende scande
 Dat sal v vergaen te quade
 Cleine ontsach hem bretel
 Die quade moerdenare fel
 Want hi was van groter cracht
 5630 Hi die daelde sine scacht
 Siin pert was van sterke leden
 Te.. zamen quamen si *gereden*

+

Een mordenare die *verstoet*

†blad 29 r. a

†r. b

* 5582 Doorgesneden regel, waarvan na *was* alleen nog het bovenste gedeelte der letters over is. De gegeven aanvulling past wel bij deze letterresten, maar is toch, omdat het eerste woord niet vaststaat (men zou ook aan *Sere* kunnen denken), volstrekt niet zeker.
 5618 *rouwen*: verg. *Mnl. W.* 5, 1655: 'dat men der jonfrouwe doen sal groten *rouwe*' (*Limb.* 1, 1661). Zonder context zijn deze woorden van Florigout echter niet goed te interpreteren.

5622 *siit* l. *siet*? De bet. wordt dan: 'let op je scherts'.

5625 *scaede ende scande* l. *scande ende scade*.

5632 Doorgesneden regel. Achte *Te* schijnt een *r* te staan.

5668 Schuin doorgesneden regel. Het laatste woord is nog slechts vertegenwoordigd door zeer geringe resten, die echter wel kunnen behoren bij een *v, s, t, o, e* en de neerhaal waarmee deze schrijver de dwarsstreep van een slot-*t* afwerkt.

*

- Den horen van sinen here
 5670 Alne blies hi niet so seere
 Dat die luut vte quam
 Den soen dat hi wel vernam
 Ende sprac ten ghesellen sijn
 Den horen vanden vader mijn
 5675 Hebbic al nv gehort
 Laet ons varen rechte vort
 Te siene of hem yet let
 Hi reet voren ende te met
 Sach men volgen an
 5680 Den ouer fellen tieran
 Tote .XXV. man
 Die waren in sijn gespan

+

- Alle de gene geuaren*
 Doe si den meester sagen doot
 5720 Slagen ende steken groot
 Hadsi gherne in den woude
 Daer ghegheuen florigoude
 Maer die goede biencorant
 Die sinen here zach vermant
 5725 Alleghader sine lede
 Het al doe te werke dede
 Metten voeten metten tanden
 Ghinct die mordenaren *maden*

+ v. a

- * 5674 *vader*: is de ‘mordenare’ uit r. 5668 inderdaad de zoon van Bretel of wordt *vader* hier, ongewoon, gebruikt in de zin van ‘leider, heer’?
 5718 Doorgesneden regel, waarvan alleen het laatste woord duidelijk is en het begin zonder de voorafgaande tekst moeilijk is vast te stellen. Bij r. 5720 begint m.i. een nieuwe zin, maar ook dit is niet te bewijzen bij gebrek aan context.
 5728 *maden*: dit staat er eigenlijk niet, want de eerste twee pootjes vormen samen veeleer een *v*; daarachter volgt echter nog een derde pootje, dat zinloos wordt, wanneer men het niet met de eerste twee tot een *m* combineert. Ik vermoed dat het derde pootje een ‘slip of the pen’ is en dat het afkortingsstreepje boven de *a* ‘in de pen’ is gebleven, m.a.w. dat de juiste lezing *vanden* is (met de bet. ‘vijandelijk aantasten’, verg. *Mnl. W.* 8, 1235, waar men twee voorbeelden van deze toepassing uit de *Walewein* vindt).

- *
 Als .j. hongerich serpent
 5730 Ende dat edele regent
 Ghinc den goeden *trenseliin*
 Te werke doen in die wostiin

 +
 here +v. b
 Tyger liebaert ofte beere
 Die wilt lopen in den woude
 5770 Diene mochten florigoude
 Van *stuerheden* niet geliken
 Dat men wel mochte bliken
 Saen an die mordenaren
 Die men vreeseliic gebaren
 5775 Horde vp andren doe
 Ende zeide laet ons toe
 Trecken met vromen liue
 Wel mogen wel ziin keitiue
 Dat wi so mengen sleuens van
 5780 Hebben ghemaect ende .J. man
 Ons zien ende vermeestren sal
 Dat *waer tmeeste* ongeual
Ende die

 +
 5815 *genouch* +blad 30 r. a
 Wat hi gheraecte al of slouch

* 5730 *regent*: voor mij onbegrijpelijk in toepassing op een paard; misschien een verschrijving. Verdam vermeldt *regent* alleen als mannelijk woord met de bet. 'bestuurder, prelaat, professor'.
 5731 *trenseliin*: de letters zouden er allemaal wel kunnen staan, maar het is mij niet duidelijk, hoe een paard te werk kan gaan met een 'brant' (verg. r. 5817). De regel ligt in een vouw. Misschien heeft er ook een woord gestaan dat 'paard' betekent en is dit het subject van de zin geweest; dan zou men voor *regent* bv. *regement* kunnen lezen en dit als object bij *te werke doen* beschouwen.
 5733 Doorgesneden regel, waarin ik wel enkele letters, maar geen woorden kan herkennen. Dit meen ik wel te kunnen in de schamele resten van 5767, 5783 en 5815.
 5771 *stuerheden* of *stuurheden*?
 5778 *wel l. wi*.

- *
Trenseliin de goede brant
 Ghene wederstoot ne vant
 Ende tper metten fellen caken
 5820 Dorste niemen ghenaken
 Weder pert ofte man
 Daer werter sleuens van
 Vor florigoude .xv.
 Dander begonden te vliene
 5825 Roupende met groten vare
 Dat die leide duuel ware
 Ende tper dat hi hadde bescreden
 Florigout es na gereden
 Ende riep dieue putertier
 5830 Ghi sult alle bliuen hier
 Maer die dieue van quader aert
 Reden ten dicken bossce waert
 Ende sprongen van hare perden
 Ende lieper in ter verden
 5835 Si kenden die gangen wel
 .IIJ. der mordenaren fel
 Bleeffer noch vor florigoude
 Doe keerde die jonge boude
 Als hize hadde dus verwonnen
 5840 Ter stede daer hi der nonnen
 Hadde gelaten die varinc
 Haer baerde als soe den jongelinc
 Sach metten ogen an
 Lude roupende edel man
 5845 Die van gode hier siit gezent
 Dat so es mi wel bekent
 Ant werc dat ghi hebt gedaen
 Jc biddu vp genade zaen
 Heilich man vrome baren
 5850 Destruwerere der mordenaren
 +
 5865 Daer soe ouer was gewroken +r. b

* 5817 *Trenseliin*: de eerste letter is mij niet duidelijk en zou misschien ook een *G* kunnen zijn; in r. 5731 begint het woord dat ik als *trenseliin* gelezen heb echter zeker niet met een *g*. De vorming van de naam begrijp ik niet, hetzij hij met een *t*, hetzij met een *g* begint.
 5835 *gangen*, 'bosspaden'. In deze bet. niet in het *Mnl. W.*
 5830 *Destruwerere*, 'vernietiger'. Niet in *Mnl. W.*

- *
 Gode heeft soe lof gesproken
 Herde menich m. vout
 Soe brachte den coninc stout
 Tote den cloesterkine
 5870 *Daer* al die ordine
 Was ontstelt ende tcouent
 Omme die Nonne die beken
 Was heilich ende goet
 Alter porten dat stoet
 5875 Pape nonnen meisnieden
 Omme die felle lieden
 Quame si te wederstane
 Doe zagen si met ogen ane
 Die nonne ende den rudder comen
 5880 *Maer* sine wister wat of nomen
 Of wat die dinc bedieden
 Blide waren nochtan de lieden
 Omme die nonne goet
 Ende traker jegen metter spoet
 5885 Die abdesse ende *haer* couent
 Als die nonne heeft beken
 Die abdesse riep si
 O vrouwe dese rudder vri
 Heeft mi behouden mijn zuerhede
 5890 Ende onssen cloester mede
 Heeft hi te liuerert
 Van allen commer die nien dert
 Ende so hogeliic gewroken
 Datter of zal gesproken
 5895 Gheziin ouer duzent jaren
 Want den meester der mordenaren
 Bretele die heeft hi doot
 Ende meest al zijn conroot
 Lettel esser hem ontvlouwen
 5900 Lieue zustren lieue vrouwen
 +
 Doe so hief *tvrome* diet
 5915 Die nonne vanden *perde* zochte

+v. a

* 5880 *wat of nomen*, 'wat er van te denken'; eigenlijk: 'wat er van te noemen, te zeggen'.
 5899 Verg. r. 5983.
 5915 *tvrome diet*, t.w. de held Florigout.

- *
 Die hi al *daer* vor hem brochte
 Want zere daden *haer* die lede
 Entie quetsure mede
 Die *haer* dede die tyrant
 5920 Dat goede ors biencorant
 Leede achter hem die here
 Deus met hoe groter ere
 Was hi in den cloester brocht
 Twonder dat hi hadde gewrocht
 5925 *Daer* of liepen wide maren
 Want .xviii mordenaren
 Haddi doot metter hant
 Lieden die *daer* int lant
 Omtrent den cloester wonende waren
 5930 Als si horden vander maren
 Traken si te woude wert
 Ende wapine ende pert
 Ende die juwelen met
 Vanden mordenaren vet
 5935 Traken si te hem *waert*
 Die te voren waren veruaert
 Worden doe sere stout
 Ende zochtense int wout
 Die hem waren *daer* ontuloen
 5940 Nv keeric int religoen
Daer men florigaude dede
 Groot ere ende werdichede
 Seere bezachen die abdesse
 Hi die quetster mer dan zesse
 5945 Metten strale vander minnen
 Als si begonden zinnen
 Vp sijn lieuelijc anschijn
Daer wilde sulc hebben geziin
Met hem ouer dusent milen
 5950 Ende si abijt ende wilen
 +
 Ende hogheliker ontfaen +v. b

* 5934 *vet*, ‘rijk’. Te oordelen naar de citaten in het *Mnl. W.* wordt het woord in deze bet. maar zelden, als hier, bij personen gebruikt.
 5940 *religoen* l. *religioen*.
 5946 *zinnen Vp*: van deze verbinding geen voorbeelden in het *Mnl. W.* De bet. moet hier wel zijn: ‘hun zinnen richten op, verliefd worden op’.

- *
 5965 Nochtan daden si gemeene
 Bede groot ende cleene
 Aldat si mochten ende conden
 Ende met aldat si hem jonden
J. die vraechden andren *daer*
 5970 *Haer* gherief int openbaer
 Beide van dezen ende van dien
 Van Bueuoen ende vanden payen
 Hoe datsi zouden varen
 Doe seide die jonge baren
 5975 Hi hoorde dat kerstijn
 Souden die felle sarazijn
 Verdriuen te haren lede
 Want hi hadde in die stede
 Binnen corter tijt gesijn
 5980 Ende dat die kerstiin
 Vele payene haden doot
 Ende dat die rese groot
 Lapedant was geulouwen
 Blide waren die heleg vrouwen
 5985 Alleghader om die dinc
 Maer in den jonghenlinc
 Conde hem verwonderen niet
 Der vromen die hem was *ghesciet*
 Ende hi was so daghen
 5990 Die abdesse began hem vragen
 Ende *daertoe* bemanen mede
 Be sinen gherechten kerstinede
 Dat hi *haer* openbare
 Woude seggen wie hi ware

- *
 5975 Voor deze regel staat in het handschrift een *a*, voor 5976, aanvankelijk door de afschrijver overgeslagen en daarom onder aan de kolom geplaatst, een *b*, terwijl áchter 5977 iets staat dat een uitgevlekte *c* zou kunnen voorstellen.
 5977 *te haren lede*, 'tot hun hoon, smadelijk'. Opmerkelijk is het niet geheel zuivere rijm *lede: stede*.
 5983 *geulouwen*, 'gevloden'. Verg. *ontvlouwen* in r. 5899.
 5987 *Conde hem verwonderen niet*, 'zij konden zich niet genoeg verwonderen'. Verg. voor de weglating van 'ghenouch' *Mnl. W.* 9, 385.
 5988 *Der vromen*: er staat *Der vrome* met een dubieus spoor van een streepje boven de *e*. Het laatste deel van *ghesciet* is weggevlekt.
 5989 *daghen* l. *jonc van daghen*?
 5992 *Be* l. *Bi*.

*

5995 Ende wat nootsaken hem dede
Te monbrant varen buter stede
Nadat hi daer binnen was
Ende als die jonge coninc das
Horde dat hem die vrouwe
6000 Soe diere maende die getrouwe

* 5995 *nootsaken*: ook dit woord eindigt op een *e* met een twijfelachtig streepje.